

Βασίλης Λαμπρινουδάκης
Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΥΝΤΟΜΗ
ΔΙΑΔΡΟΜΗ
ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ

18-22 | 09 | 2019 | ΝΑΞΟΣ - ΔΗΛΟΣ

ΑΙΓΕΑΣ

ΑΜΚΕ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ & ΚΟΙΝΩΦΕΛΟΥΣ
ΕΡΓΟΥ

Βασίλης
Λαμπρινουδάκης
Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΣΥΝΤΟΜΗ
ΔΙΑΔΡΟΜΗ
ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΚΑΙ ΤΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ

A. ΙΣΤΟΡΙΑ	4
1. Προϊστορικοί χρόνοι	4
2. Ιστορικοί αρχαίοι χρόνοι	8
3. Βυζαντινοί χρόνοι	12
4. Ενετοκρατία	13
5. Τουρκοκρατία	14
B. ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	15
1. Πόλη	15
2. Κάστρο - Αρχαιολογικό Μουσείο	19
3. Αρχαίο ιερό στο Γύρουλα Σαγκρίου	22
4. Αρχαίο ιερό στα Ύγρια (Λιβάδι)	24
5. Αρχαία λατομεία - Απείρανθος	27

Α. ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι ο Πέρσης σατράπης Αρταφέρνης προτρέποντας τον Ξέρξη να εκστρατεύσει κατά της Νάξου του είπε: *Νάξος νήσος μεγάθει μὲν οὐ μεγάλη, τὰ δὲ ἄλλα καλὴ καγαθὴ καὶ ἀγχοῦ Ἰωνίης*, δηλαδή, «η Νάξος δεν είναι βέβαια ένα μεγάλο νησί, όμως κατά τα άλλα είναι ωραία και δυναμική και βρίσκεται κοντά στην Ιωνία». Με τη λιπή αυτή φράση ο Πέρσης σατράπης διατύπωσε την ταυτότητα του νησιού, που εξακολουθεί να είναι η ίδια και σήμερα: Μικρό νησί αλλά με πλούσια φύση, με πλουτοπαραγωγικές πηγές που του παρέχουν αυτάρκεια και ισχύ, και με στρατηγική θέση στο Αιγαίο. Κάπως πιο ποιητικά διατύπωσε την ιδιαίτερη αυτή ταυτότητα του νησιού ο Νίκος Καζαντζάκης όταν το επισκέφθηκε: *Αν ο Παράδεισος ήταν στη γη, θα ήταν εδώ (εικ.1)*. Το λάδι, το κρασί, τα σύκα και

ΕΙΚ.1

τα αμύγδαλα της Νάξου, φημισμένα από την αρχαιότητα, εξακολουθούν μαζί με την πατάτα σήμερα να την χαρακτηρίζουν. Τα ναζιακά αιγοπρόβατα, τη ράτσα των οποίων εκτιμούσαν ιδιαίτερα οι αρχαίοι, ώστε να τα προμηθεύονται και σε άλλους μακρινούς τόπους, όπως η Σάμος, μαζί με την σύγχρονη εκτροφή βοοειδών και χοίρων συμβάλλουν διαχρονικά σε μια ιδιαίτερα εύρωστη αγροτική οικονομία. Το υπέδαφος του νησιού εξάλλου με τα πλούσια κοιτάσματα καλής ποιότητας μαρμάρου και σμύριδας (εικ.2) προσέφερε στην αρχαιότητα, αλλά προσφέρει και στα νεότερα χρόνια ιδιαίτερα προσοδοφόρες δυνατότητες εκμετάλλευσης. Οι αρετές αυτές της Νάξου την οδήγησαν συχνά σε πρωτοπόρο στην εξέλιξη του πολιτισμού της.

1. Προϊστορικοί χρόνοι

Πρόσφατες έρευνες στη **Στελίδα** (εικ.3) δείχνουν παραγωγή λίθινων εργαλείων από ανθρώπους της Παλαιολιθικής εποχής (Νεάντερταλ), με βεβαιότητα από το 70.000, πιθανότατα όμως και από παλαιότερους (από το 250.000), μέχρι περ. το 8.000 π.Χ. Κατά τη Νεολιθική περίοδο (8.000-3.200 π.Χ.) μαρτυρείται κατοίκηση του νησιού στη **σημερινή πόλη**

ΕΙΚ.2

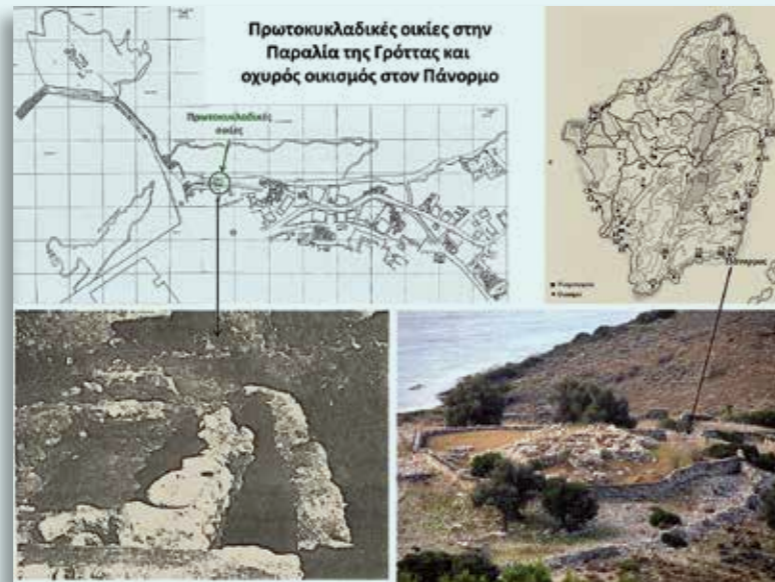
ΕΙΚ.3

της Νάξου και σε άλλες θέσεις (Σπήλαιο του Ζα, Σαγκρί, Μουτσούνα και Ψιλή Άμμο, **εικ.4**. Από το τέλος της 4ης π.Χ. χιλιετίας η Νάξος πρωτοπορεί στον πολιτισμό του Αιγαίου (Πρωτοκυκλαδική περίοδος, 3100-2200 π.Χ.). Λείψανα οικισμών της εποχής έχουν βρεθεί στη θέση της σημερινής πόλης (Παλάτια και παραλία Γρόττας), στον Πάνορμο και σε άλλες 14 θέσεις (**εικ.5**), ενώ σύγχρονά τους νεκροταφεία έχουν ανασκαφεί στο λόφο των **Απλωμάτων** στην πόλη (**εικ.6**) και σε άλλα 33 σημεία του νησιού. Τον πολιτισμό της εποχής αυτής χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα τα μαρμάρινα κυκλαδικά ειδώλια και σκεύη, στην παραγωγή των οποίων η Νάξος πρωτοστατεί (**εικ.7**).

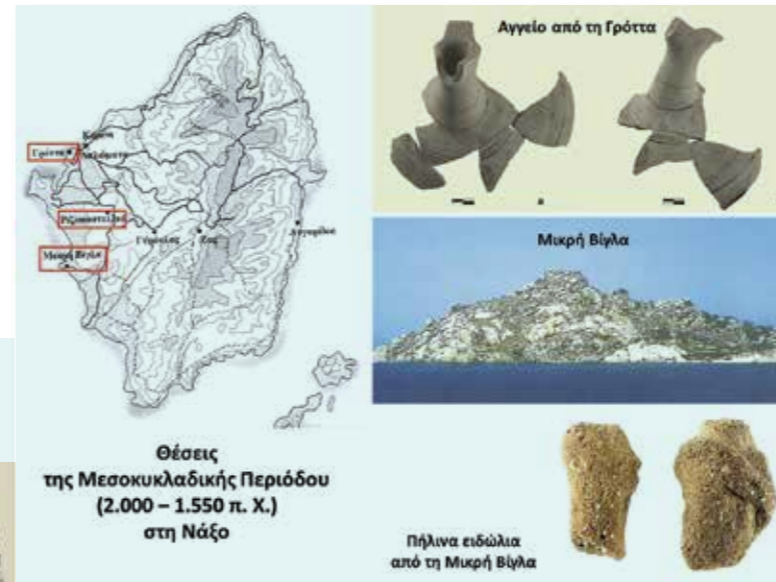
ΕΙΚ.4

ΕΙΚ.5

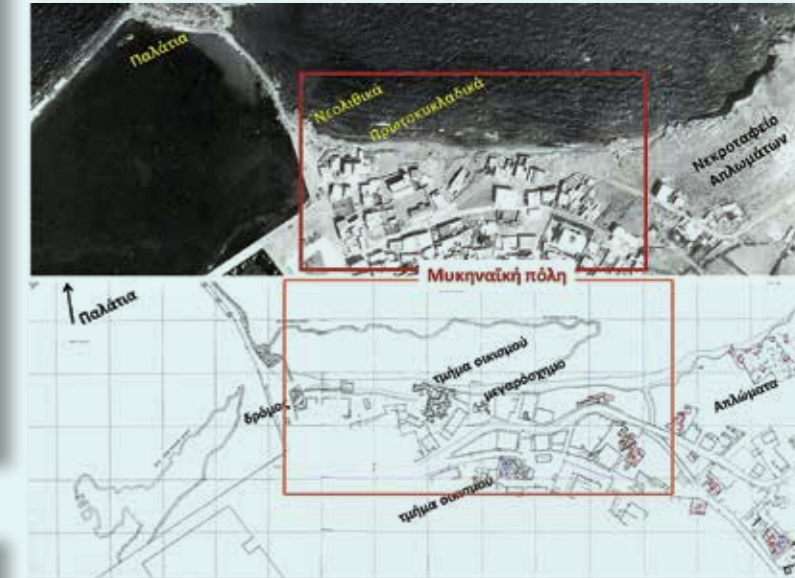
ΕΙΚ.6

ΕΙΚ.7

ΕΙΚ.8

ΕΙΚ.9

ΕΙΚ.10

ΕΙΚ.11

Στα χρόνια που ακολούθησαν την εποχή αυτή της ακμής (περ. 2.000-1.550 π.Χ.) φαίνεται ότι έγινε και στη Νάξο ένας κοινωνικός μετασχηματισμός, που οδήγησε σε λιγότερους και μεγαλύτερους οικισμούς, οι οποίοι αναπτύχθηκαν στη δυτική πλευρά του νησιού (**εικ.8**). Στη συνέχεια, στο δεύτερο μισό της χιλιετίας (15ος-11ος π.Χ. αι.), κατά την περίοδο που αποκαλούμε Μυκηναϊκή, απλώθηκε στη **Γρόττα**, το βόρειο, παραθαλάσσιο τμήμα της σημερινής πόλης (**εικ.9**), ένας μεγάλος οικισμός (**εικ.10**), που διέθετε επιμελημένες οδούς, εργαστήρια κεραμικής και μεταλλοτεχνίας, καθώς και λιμενική εγκατάσταση, ο οποίος προς το τέλος της περιόδου περιβλήθηκε με ισχυρό τείχος (**εικ.11**). Οι κάτοικοι του ανέπτυξαν στενές εμπο-

ρικές και πολιτισμικές σχέσεις με τα μεγάλα κέντρα στην ανατολική Μεσόγειο. Οι νεκροί του μεγάλου αυτού οικισμού θάβονταν σε λαξευτούς θαλαμοειδείς τάφους στους κοντινούς λόφους αμέσως βορειοανατολικά της πόλης. Ανάλογη δραστηριότητα αναπτύχθηκε και σε άλλες περιοχές του νησιού, όπως μαρτυρεί ο θολωτός τάφος στην **Κωμιακή (εικ.12)**.

2. Ιστορικοί αρχαίοι χρόνοι

Κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους, την περίοδο της ανάπτυξης των ελληνικών πόλεων-κρατών (8ος-6ος π.Χ. αι), η Νάξος αναδύεται ως η ισχυρότερη δύναμη στο κεντρικό Αιγαίο. Χαρακτηριστική είναι η φράση του αρχαίου ιστορικού Ηροδότου ότι η Νάξος τότε *εύδαιμονή τῶν νήσων προέφερε*, ότι δηλαδή η Νάξος διακρινόταν τότε ανάμεσα στα άλλα νησιά για την ευτυχία της. Σε αντίθεση με άλλα, μικρότερα νησιά του Αιγαίου η Νάξος δεν χωρίστηκε σε περισσότερες πόλεις-κράτη. Ολόκληρο το νησί αποτέλεσε μια κρατική οντότητα, **μίαν πόλιν**, με το αστικό της κέντρο, το *άστυ*, στη θέση της σημερινής πόλης, ενώ όλο το υπόλοιπο νησί ήταν η *χώρα* της πόλης, δηλαδή η ύπαιθρος, στην οποία ο αγροτοποικετικός πληθυσμός ζούσε διεσπαρμένος σε μικρές εγκαταστάσεις, οργανωμένος σε *δήμους*. Στο άστυ επικρατούσαν οι κάτοικοι που συνέχιζαν την παράδοση της μυκηναϊκής πόλης, ενώ στη χώρα επιβίωναν παλαιότερα, ινδοευρωπαϊκά και αυτά, στρώματα του νησιωτικού πληθυσμού. Χαρακτηριστικά κατάλοιπα από την κουλτούρα των παλαιότερων αυτών αιγαιακών πληθυσμού σώθηκαν στο υψίπεδο δυτικά του χωριού **Τσικαλαριό (εικ.13)**, όπου οικογενειακοί τύμβοι, με μεγαλιθικούς περιβόλους και απλά εγχάρακτα αγγεία ως κτερίσματα, σε ένα εκτεταμένο νεκροταφείο του 9ου-8ου π.Χ. αιώνα θυμίζουν ανάλογες κατασκευές σε περιοχές της Μικράς Ασίας, όπου επιβίωσαν τα φύλα αυτά. Η δομή αυτή του πληθυσμού εξασφάλισε το δυναμισμό της Νάξου, ταυτόχρονα όμως, λόγω της πολυμορφίας της ενιαίας κοινωνίας της, δημιούργησε και μακροχρόνιες αντιθέσεις. Αποτέλεσμα των αντιθέσεων αυτών πιθανότατα, καθώς και της αύξησης του πληθυσμού και της ανόδου ομάδων όπως οι γεωκτηνοτρόφοι της υπαίθρου, οι έμποροι και οι ναυτικοί, ήταν οι αποικίες τις οποίες έστειλαν οι Νάξιοι στη Νάξο της Σικελίας (μαζί με τους Χαλκιδικείς) το 734 π.Χ. και στην Αρκεσίνη της Αμοργού λίγο αργότερα, οι οποίες πρέπει να έδωσαν διέξοδο σε ανεπιθύμητα ή απογοητευμένα τμήματα του πληθυσμού του νησιού.

Το νησί έφθασε πάντως τον 7ο π.Χ. αιώνα σε μεγάλη ακμή, η οποία κορυφώθηκε στα 100 χρόνια από το 650 μέχρι το 550 περίπου π.Χ. και διατηρήθηκε μέχρι τους περσικούς πολέμους. Παράλληλα με τη μόνιμη γεωργική και κτηνοτροφική επάρκεια της Νάξου, η

εικ.12   εικ.13

ανάπτυξη της μνημειώδους αρχιτεκτονικής και της μεγάλης πλαστικής κατά την περίοδο αυτή χάρισε στους Νάξιους γεωκλήμονες νέα πηγή πλούτου, δίνοντάς τους την ευκαιρία της λατόμησης και εκμετάλλευσης των πλούσιων κοιτασμάτων μαρμάρου του νησιού στα άγονα μέρη των ιδιοκτησιών τους. Η Νάξος εξελίχθηκε την περίοδο αυτή σε ηγετική δύναμη στο Κεντρικό Αιγαίο: Απέκτησε τον έλεγχο του θρησκευτικού κέντρου των Ιώνων στη Δήλο, επηρέασε πολιτισμικά τη Θήρα, εξήγγε έργα – και πιθανώς και τεχνίτες – στην Πάρο, στην Αττική και τη Βοιωτία, και έφτιαξε ένα δικό της τύπο εμπορικού πλοίου, τον *κάνθαρο*, που την διευκόλυνε στο άνοιγμά της στις αγορές.

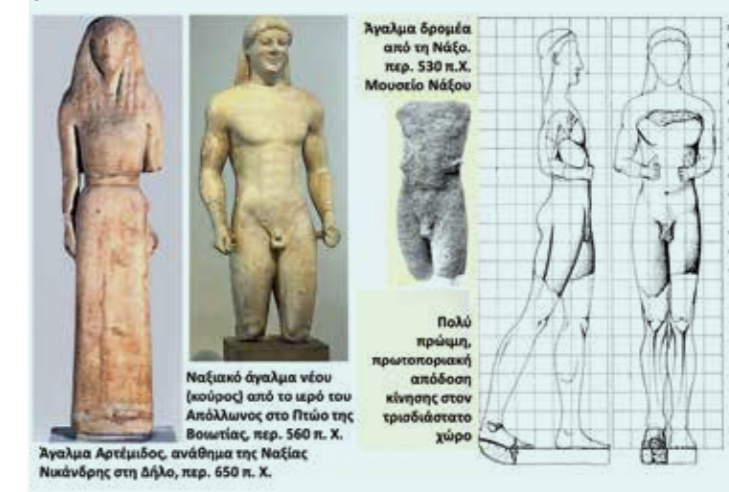
Μετά το 550 π.Χ. εσωτερικές κοινωνικές αντιθέσεις οδήγησαν στην επιβολή τυραννίδας στη Νάξο. Με τη διακυβέρνηση του **τυράννου Λύγδαμι (545-524 π.Χ.)** το νησί παρέμεινε πάντως ισχυρό, άσκησε ένα είδος επικυριαρχίας στα γύρω νησιά Πάρο, Άνδρο και Τήνο και προκίσθηκε με μεγάλα και ακριβά έργα, όπως ο ναός του Απόλλωνα στα Παλάτια και το υδραγωγείο των 11 χιλιομέτρων που μετέφερε νερό από τις πηγές των Μελάνων στο εσωτερικό του νησιού στην αρχαία πόλη (**εικ.14**). Ακόμη και μετά την πτώση του τυράννου, προς το τέλος του 6ου π.Χ. αιώνα, παραδίδεται ότι η Νάξος απέκτησε για σύντομο χρονικό διάστημα τον έλεγχο των θαλασσών, *εθαλασσοκράτησεν*. Τις παραμονές των Περσικών πολέμων το νησί διέθετε σύμφωνα με τον Ηρόδοτο ισχυρό στρατό οκτώ χιλιάδων οπλιτών.

Κατά τους δύο αυτούς δημιουργικούς αιώνες (7ος-6ος π.Χ. αι.) η Νάξος πρωτοπόρησε στην γέννηση και ανάπτυξη της μνημειώδους μαρμάρινης αρχιτεκτονικής και γλυπτικής, προσφέροντας στον κλασικό ελληνικό, και κατ' επέκταση στον παγκόσμιο πολιτισμό τα θεμελιώδη στοιχεία της μεγάλης τέχνης. Τέτοια στοιχεία στην γλυπτική είναι το μεγάλο μέγεθος, η καθαρή, ισορροπημένη δομή της μορφής, η αυτονομία της στο χώρο και η κατάκτηση της 3ης διάστασης (**εικ.15**). Στην αρχιτεκτονική επίσης η Νάξος ανέπτυξε το μεγάλο μέγεθος, τη χρήση του ευγενούς και ανθεκτικού υλικού, του μαρμάρου, το ρυθμό στη δομή των μερών των κτιρίων, τα χαρακτηριστικά των εισόδων μεγάλα θυρώματα και τις οπτικές διορθώσεις (**εικ.16**).

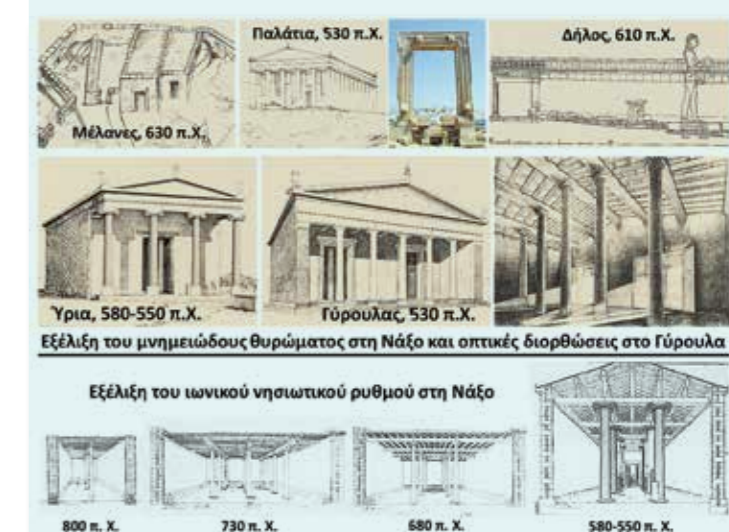
Την βιοθεωρία της Ναξιακής κοινωνίας, αυτής της εποχής της ακμής, που στηριζόταν

εικ.14

εικ.15

εικ.16

6^{ος} π. Χ. αι. 3^{ος}-1^{ος} π. Χ. αι.
Νομίσματα της Νάξου με τη κεφαλή και τον κρατήρα του Διονύσου

Οι Αλωάδες (Πτος και Εφιάλης) ορμούσαν σε ελάφι που έστειλε η Άρτεμις και χτυπούν ο ένας τον άλλο. Κρατήρας 5^{ου} π. Χ. αι. στη Βασιλεία

ΕΙΚ. 17

Α: Ο Πύργος του Χειμάρρου, 4^{ος} π. Χ. αι. Β: Εγκαταστάσεις του αγροκτήματος γύρω του κατά τη Ρωμαιοκρατία. Γ: Το Λεωνίδαιο στο Ιερό του Διός στην Ολυμπία

ΕΙΚ. 18

νει τον Σπορέα), αυξάνονταν κάθε χρόνο κατά δύο περίπου μέτρα, και γρήγορα έφθασαν σε μέγεθος, δύναμη και αλαζονεία που τους οδήγησε να βάλουν ορεινούς όγκους τον ένα πάνω στον άλλο για να φθάσουν στον Όλυμπο και να διεκδικήσουν από τους θεούς την ηγεμονία του κόσμου. Οι θεοί πρόλαβαν και τους έστειλαν στη Νάξο για να βρουν τη μητέρα τους. Εκεί, αφού φυλάκισαν προσωρινά τον Άρη στα έγκατα της *σιδηροβρώτιδος πέτρας*, δηλαδή της πέτρας που τρώγει τα σίδερα, του σμυριγδιού, σκότωσαν ο ένας τον άλλο με ένα τέχνασμα της Αρτέμιδος και θάφτηκαν στα λατομεία των Μελάνων. Οι γίγαντες, ως πρότυπα χειρισμού μεγάλων και σκληρών πέτρινων όγκων λατρεύθηκαν εκεί ως προστάτες των λατόμων.

Οι Περσικοί πόλεμοι και η επικράτηση μετά από αυτούς της Αθήνας ως ηγεμονικής δύναμης στο Αιγαίο συρρίκνωσαν τις δυνατότητες της Νάξου. Το 490 π.Χ. οι Πέρσες επιτέθηκαν στην πόλη, έβαλαν φωτιά στα ιερά της και αιχμαλώτισαν ως δούλους όσους κατοίκους δεν πρόλαβαν να καταφύγουν στα γύρω βουνά. Η Νάξος μπήκε με αισιοδοξία στη Συμμαχία της Δήλου (479 π.Χ.), όμως νωρίς διαπίστωσε τις ηγεμονικές διαθέσεις της Αθήνας, επαναστάτησε, και σύμφωνα με τον ιστορικό Θουκυδίδη ήταν η πρώτη πόλη της Συμμαχίας που *έδουλώθη*, που υποτάχθηκε δηλαδή από τους Αθηναίους (474 π.Χ.). Το 453 π.Χ.

κατέχοιχ στην λειτουργία ενός μικρόκοσμου με αυτάρκεια, εξέφρασε χαρακτηριστικά η μυθολογία των Ναξίων: Ο ίδιος ο πατέρας των θεών, ο Ζεύς, λεγόταν ότι ανατράφηκε στο νησί. Ήταν ο **Ζεύς Μηλώσιος**, ο προστάτης των προβάτων, που λατρεύταν στο ψηλότερο βουνό του νησιού, τον **Ζα**, που διατηρεί ακόμη και σήμερα το όνομα του θεού. Αλλά και ο γιος του ο **Απόλλων**, γνωστός γενικότερα ως θεός της μαντικής και της μουσικής, είχε στη Νάξο ένα έντονο αγροτοποικιμικό χαρακτήρα και λατρεύταν στο εσωτερικό του νησιού ως *Ανθοκόμης*, *Τράγιος* και *Ποίμνιος*. Τις πολυτίμες όμως για τη Νάξο αγαθοποιές δυνάμεις της φύσης ενσάρκωσε στο νησί ο **Διόνυσος**, που έγινε ο κύριος προστάτης του και τα σύμβολά του αποτυπώθηκαν στα νομίσματα της πόλης (ΕΙΚ.17). Στη Νάξο τον άφησε ο Ζευς μετά τη γέννησή του και εκεί τον ανέθρεψαν οι νύμφες των ορέων. Εκεί παντρεύτηκε και την **Αριάδνη**, που άφησε ο Θησέας στο νησί γυρίζοντας από την Κρήτη. Οι γιορτές της Νάξου για την Αριάδνη, μια καθαρή υπόσταση της θεάς της φύσης, είναι χαρακτηριστικές της νάρκωσης της φύσης τον χειμώνα και της αναγέννησής της άνοιξη. Μια πένθιμη γιορτή θύμιζε τον ύπνο της Αριάδνης που επέτρεψε στον Θησέα να την εγκαταλείψει και το θάνατό της από τη θλίψη της. Ενώ μια άλλη, χαρούμενη τελετή γιόρταζε το ξύπνημα, την ανάσταση της Αριάδνης και το γάμο της με τον Διόνυσο – που έφερε την ευφορία της γης και των ζωντανών πλασμάτων. Αλλά και η σημασία του μαρμάρου και του σμυριγδιού αντικατοπτριζόταν στις θρησκευτικές δοξασίες της Νάξου: Έλεγαν ότι δυο γίγαντες, ο **Πτος** και ο **Εφιάλης**, παιδιά της φύσης, αφού είχαν πατέρα τον *Αλωέα* (που σημαί-

μάλιστα χίλιοι Αθηναίοι κληρούχοι εγκαταστάθηκαν στη Νάξο. Η μοίρα του νησιού συνδεόταν τώρα με τον εκάστοτε ισχυρό: Αρχικά με την Αθήνα και την Πρώτη Αθηναϊκή Συμμαχία, κατόπιν με τη Σπάρτη και έπειτα πάλι με την Αθήνα και τη Δεύτερη Αθηναϊκή Συμμαχία (379 π.Χ.). Κατά τη διάρκεια του 4ου π. Χ. αιώνα φαίνεται πάντως ότι η κατάσταση καλύτερησε. Μεγάλα αγροκτήματα (ΕΙΚ.18), όπως αυτό στον **πύργο του Χειμάρρου**, και μεγάλες περιουσίες, όπως αυτή του Νάξιου Λεωνίδα, που έχτισε το μεγάλο ξενοδοχείο στην Ολυμπία, δείχνουν ότι οι νέες πολιτικές συνθήκες, αλλά και η ανάπτυξη νέων δομών αγροτικής οικονομίας βοήθησε τη Νάξο να ανακτήσει δυνάμεις. Οι δύσκολες συνθήκες που επικράτησαν κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα και η σχετική ανάκαμψη που σημειώθηκε κατά τον 4ο αντικατοπτρίζονται στα λιγοστά έργα τέχνης των χρόνων αυτών από το νησί (ΕΙΚ.19).

Το 314 π.Χ. η Νάξος αποτέλεσε μέλος του “Κοινού των Νησιωτών” που ιδρύθηκε τότε από τον Αντίγονο, στο πλαίσιο της πολιτικής του Μακεδόνα στρατηγού για “απελευθέρωση των ελληνίδων πόλεων”, και στη συνέχεια (3ος-1ος π.Χ. αι.) ακολούθησε την τύχη των περισσότερων νησιών του Αιγαίου, περνώντας από την επιρροή των Πτολεμαίων της Αιγύπτου σε αυτήν των Μακεδόνων και αργότερα της ισχυρής αυτήν την εποχή ναυτικής δύναμης στην ανατολική Μεσόγειο, της Ρόδου. Η μεγάλη αγορά με μαρμάρινες στοές που ιδρύεται στην παραλία της Γρόπτας και το θέατρο που κατασκευάζεται αυτή την εποχή στις υπώρειες του λόφου του Κάστρου (ΕΙΚ.20) δείχνουν μια περιορισμένη, νέα ευημερία στο νησί. Τα έργα τέχνης πληθαίνουν πάλι, όμως οι Νάξιοι τεχνίτες ακολουθούν τώρα τα καλλιτεχνικά ρεύματα των μεγάλων κέντρων της εποχής.

Μετά την μάχη των Φιλίππων και την επικράτηση του Αντωνίου, αρχικά (41 π.Χ.), και του Οκταβιανού Αυγούστου κατόπιν (ναυμαχία Ακτίου, 31 π.Χ.) στην Ανατολή, η Νάξος υπάγεται στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και εντάσσεται στην επαρχία των Νήσων με έδρα τη Ρόδο.

Κατά τη Ρωμαιοκρατία, μολονότι έχουμε μια πληροφορία ότι τον 1ο μ.Χ. αιώνα η Νάξος υπήρξε τόπος εξορίας Ρωμαίων πολιτών, το νησί διατηρεί σημαντική διοικητική αυτονομία και οικονομική δύναμη, όπως δείχνουν μεγάλα δημόσια έργα αυτής της εποχής. Αλλά και μερικά από τα έργα τέχνης που σώθηκαν εκπληρσούν τόσο για την ποιότητα όσο και για την οικονομική τους αξία (ΕΙΚ.21).

Κορμός και λεκάνη ανδρικών αγαλμάτων στο Μουσείο Νάξου Πρώιμος 5^{ος} π. Χ. αι.

Αγαλμα κόρης στο Μουσείο Νάξου 5^{ος} π. Χ. αι.

Α-Β: Κορμοί ανδρός και ερμαφροδίτου στο Μουσείο της Νάξου Γ: Πρόσθιο τμήμα επιτύμβιου λέοντος 4^{ος} π. Χ. αι.

ΕΙΚ. 19

Σκαρίφημα πόλης της Νάξου με την ελληνιστική αγορά (δεξιά)

Πιθανά λείψανα του αρχαίου θεάτρου της πόλης στους ανατολικούς πρόποδες του Κάστρου και θρόνος προεδρίας, 1^{ος} π.Χ. αι.

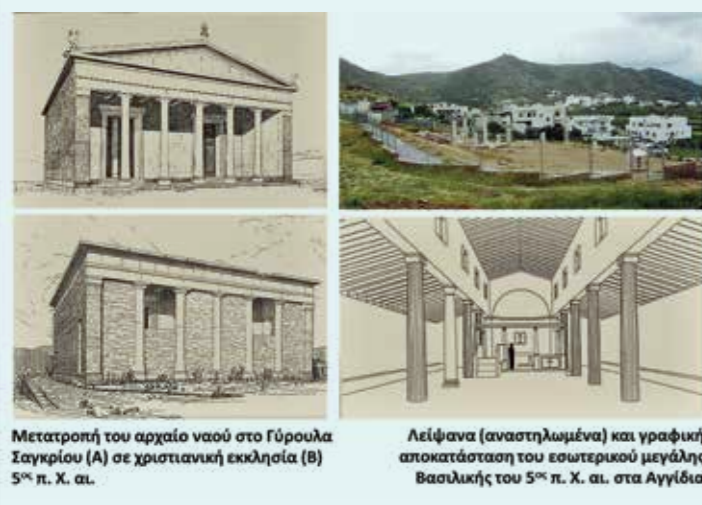
ΕΙΚ. 20

Τμήμα του ρωμαϊκού υδραγωγείου στην Αίμαζο και λεπτομέρεια δύο φάσεων του 2^{ης} φάση 1^{ος} (?) – 3^{ος} μ.Χ. αι.

Α: Κορμός του Μάρκου Αντωνίου ως Νέου Διονύσου, 1^{ος} π. Χ. αι. Β: πορτραίτο άνδρα 3^{ος} μ.Χ. αι

ΕΙΚ. 21

ΕΙΚ.22

ΕΙΚ.23

ΕΙΚ.24

Η μεταφορά της πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους στην Κωνσταντινούπολη κατά τον 4ο μ.Χ. αιώνα και η επικράτηση του χριστιανισμού οδήγησαν σε κοινωνικές ανακατατάξεις και τελικά σε περίοδο ακμής στον χώρο του Αιγαίου, η οποία διήρκεσε και κατά τους επόμενους δύο αιώνες. Στην περιοχή της αρχαίας πόλης της Νάξου αναπτύχθηκε αυτή την περίοδο πυκνή και εκτεταμένη κατοίκηση, που κάλυψε τη Γρόττα, την περιοχή του παλαιότερου νεκροταφείου των Απλωμάτων και την περιοχή του Πλίθου ανατολικά του, με δρόμους και καλοχτισμένα σπίτια, κάποια με μωσαϊκά δάπεδα και τοιχογραφίες. Ευρήματα μαρτυρούν υπερπόντιες εμπορικές σχέσεις. Βαλανεία στην πόλη και αλλού, καθώς και μετατροπές αρχαίων ναών σε εκκλησίες ή και ανέγερση νέων, μεγάλων χριστιανικών ναών (ΕΙΚ.22) συμπληρώνουν την εικόνα. Χαρακτηριστικά της εποχής μνημεία είναι και μια οικία στην Πόλη (Απλώματα), καθώς και ένα ρωμαϊκό λουτρό στις Μέλανες, που μετατράπηκε αργότερα σε ναό του Αγίου Γεωργίου (ΕΙΚ.23). Η οικία ήταν πλούσια διακοσμημένη με ψηφιδωτό δάπεδο και τοιχογραφίες, ενώ από τη διακόσμηση του λουτρού έχει διατηρηθεί παράσταση γυναίκας που τυλίγεται σε ύφασμα και γυμνής υπηρέτριάς της.

3. Βυζαντινοί χρόνοι

Κατά την πρώιμη Βυζαντινή περίοδο εγκαταλείπονται βαθμιαία οι αρχαίοι παράλιοι οικισμοί και οι κάτοικοι μετακινούνται προς τα ενδότερα, όπου αναπτύσσεται η καστροπολιτεία του Απαλίρου ανατολικά της πεδιάδας του Σαγκρίου (7ος αι. κ.ε., ΕΙΚ.24) και οικισμοί στο προστατευμένο από βουνά λεκανοπέδιο της Δρυμαλίας. Αρχαίοι ναοί, όπως του Απόλλωνος στα Παλάτια, του Διονύσου στα Ύγρια και της Δήμητρας στο Σαγκρί, μετατρέπονται σε χριστιανικές εκκλησίες, ενώ παράλληλα οικοδομούνται νέοι χριστιανικοί ναοί, όπως η μεγάλη τρίκλιτη βασιλική του Αγίου Στεφάνου στις παρυφές της αρχαίας πόλης (βλ. αν. και ΕΙΚ.22). Από την περίοδο αυτή ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι πρώιμες τοιχογραφίες της Παναγίας της Πρωτόθρονης στο Χαλκί και της Παναγίας της Δροσιανής ανάμεσα στο Χαλκί και τη Μονή (ΕΙΚ.25).

Μετά τα μέσα του 7ου αιώνα παρατηρείται στη Νάξο προϊούσα παρακμή, η οποία εντείνεται τον 8ο αιώνα. Δύο ήταν οι βασικοί λόγοι της παρακμής: Ο ένας ήταν οι επιδρομές των Αράβων στο Αιγαίο από τα μέσα του 7ου αιώνα και εξής. Το 824 κατέλαβαν την Κρήτη και από εκεί

χρησιμοποίησαν την φόρου υποτελή Νάξο ως σταθμό ανεφοδιασμού για τις επιδρομές τους στο Αιγαίο. Η δεύτερη αιτία της παρακμής ήταν η βαθειά και μακροχρόνια αναταραχή (726-842 μ.Χ.), την οποία προκάλεσε στην αυτοκρατορία του Βυζαντίου η απαγόρευση της λατρείας των εικόνων (εικονομαχία). Η Νάξος έχει να επιδείξει από την περίοδο αυτή τον εντυπωσιακό αριθμό 20 περίπου ναών με ανεικονική – εικονομαχική – διακόσμηση, η οποία δεν περιέχει απεικονίσεις προσώπων και χρησιμοποιεί μόνο θέματα όπως ο σταυρός, τα φυτικά μοτίβα και τα πουλιά, καθώς και γεωμετρικά σχήματα. Μια από αυτές τις εκκλησίες, η Αγία Κυριακή στην περιοχή της Απειράνθου αποκαταστάθηκε τελευταία με υποδειγματικό τρόπο (ΕΙΚ.26).

Μετά την ανακατάληψη της Κρήτης το 961 από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Νικηφόρο Φωκά επικράτησε στο Αιγαίο σχετική ειρήνη. Κατά το υπόλοιπο του 10ου και κατά τον 11ο αιώνα η Νάξος, όπως και όλη η αυτοκρατορία, διήνυσαν μια σχετικά ήρεμη και δημιουργική περίοδο. Το μαρτυρούν σημαντικοί ναοί της εποχής, όπως του Αγίου Γεωργίου Διασορίτη στην περιοχή του Χαλκίου (ΕΙΚ.27), μετασκευές παλαιότερων εκκλησιών και νέες, επιβλητικές τοιχογραφίες, όπως στην Παναγία την Πρωτόθρονη στο Χαλκί.

4. Ενετοκρατία

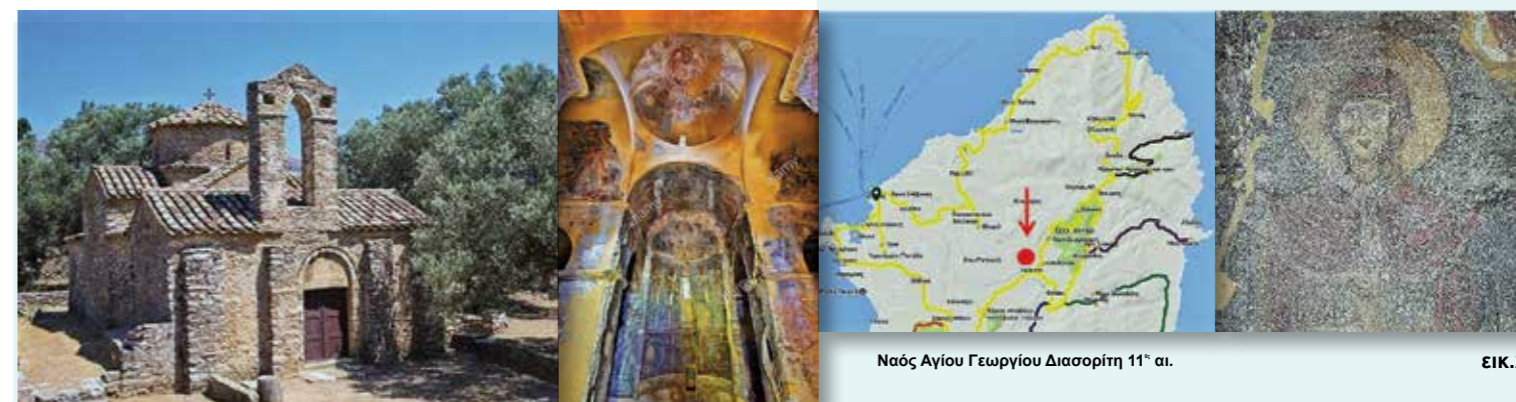
Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους της Δ΄ σταυροφορίας (1204) το μεγαλύτερο μέρος των νησιών του Αιγαίου πέρασε στη δικαιοδοσία της Βενετίας. Το 1207 ο Μάρκος Σανούδος κατέλαβε τη Νάξο στο όνομα της Βενετίας και την κατέστησε κέντρο του Δουκάτου του Αιγαίου (που περιλάμβανε εκτός από τη Νάξο τα νησιά Πάρο, Αντίπαρο, Μήλο, Ίο, Κύθνο, Αμοργό, Κίμωλο, Σίφνο, Σύρο

ΕΙΚ.25

ΕΙΚ.26

ΕΙΚ.27

Χαλκογραφία του Κάστρου της Νάξου 18^{ου} αι.

Το Κάστρο της Νάξου σήμερα

Ο Πύργος του Γλέζου

Δρόμος στο Κάστρο

εικ.28

Απάνω Κάστρο

εικ.29

Πύργος Μπελόνια

Πύργος Ζευγάλη, Απειρανθος

Πύργος Αγιάς

Πύργος Μπαζαίου (Τιμίου Σταυρού)

Μονή Φωτοδότη Χριστού, Δαναικός

εικ.30

και Φολέγανδρο). Στα ερείπια της ακρόπολης της αρχαίας πόλης και του βυζαντινού φρουρίου έκτισε το δικό του Κάστρο, το οποίο μέχρι σήμερα αποτελεί το σημαντικότερο μνημειακό σύνολο αυτής της περιόδου (εικ.28). Παράλληλα, για προστασία των πλούσιων κάμπων του νησιού, οχύρωσε με νέα, δυνατά τείχη παλιότερη, αρχαία και βυζαντινή εγκατάσταση στο απότομο ύψωμα στα δυτικά του λεκανοπεδίου της Τραγαίας, που έμεινε γνωστό ως Απάνω Κάστρο (εικ.29), σε αντίθεση με εκείνο της πόλης. Ο Σανουδός δένει στους συντρόφους του τις ευφορότερες γαίες του νησιού και στα φεύδα τους εκείνοι έκτισαν με τον καιρό (κυρίως από το 1600 κ.ε.) οχυρούς πύργους για να κατοικήσουν, να ελέγχουν και να προστατεύουν την περιουσία τους. Παράλληλα στα χρόνια αυτά πλούσιοι από τον ντόπιο πληθυσμό, αλλά και μοναστικές κοινότητες υιοθέτησαν για τον ίδιο λόγο τον τύπο αυτό οχυρής κατοικίας/καστρομοναστηρίου, ώστε σήμερα να σώζονται περίπου τριάντα τέτοια κτίρια στο νησί, χαρακτηριστικά της περιόδου (εικ.30).

5. Τουρκοκρατία

Το 1537 ο αρχιναύαρχος του Οθωμανικού στόλου Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα κατέλαβε τη Νάξο και κατέστησε τον Δούκα της φόρου υποτελή στον Σουλτάνο. Λίγα χρόνια αργότερα (1566), μετά από αίτημα του Ελληνικού πληθυσμού του νησιού, οι Τούρκοι καθαίρεσαν τον τελευταίο δούκα και όρισαν δικό τους διοικητή των νησιών του άλλοτε δουκάτου. Έτσι τερματίστηκε και τυπικά η Ενετοκρατία στη Νάξο. Η τουρκική παρουσία όμως δεν υπήρξε ποτέ έντονη στο νησί, γι' αυτό και δεν άφησε παρά ελάχιστα ίχνη. Οι Τούρκοι ενδιαφέρθηκαν ουσιαστικά μόνο για την συλλογή φόρων και προσοδευτικά ο Σουλτάνος παραχωρούσε όλο και περισσότερα προνόμια στην τοπική κοινότητα. Το 1818 η Υψηλή Πύλη κατήργησε και τα τελευταία προνόμια των φεουδαρχών.

Το Δεκέμβριο του 1820 ορκίστηκαν οι πρώτοι Φιλικοί στη Νάξο, οι οποίοι κήρυξαν την Επανάσταση στις 6 Μαΐου 1821. Η Νάξος πήρε ενεργό μέρος στον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα και όπως όλα τα νησιά των Κυκλάδων, προσαρτήθηκε στο Ελληνικό κράτος το 1830 με τη Συνθήκη του Λονδίνου.

Β. ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

1. Πόλη

α. Άγαλμα Αριάδνης

Στην πόλη της Νάξου έχουν διατηρηθεί πολλά μνημειακά κατάλοιπα από την μακρά, πολλών χιλιετιών ιστορία της, τα πιο πολλά κρυμμένα κάτω από το σύγχρονο αστικό ιστό ή σφιχταγκαλιασμένα μαζί του. Ιδιαίτερα στο βόρειο, ανοιγμένο στη θάλασσα τμήμα της πόλης, ο σημερινός επισκέπτης ξεκινώντας από το λιμάνι και κινούμενος προς την εμβληματική για τη Νάξο νησίδα των Παλατιών πλησιάζει πρώτα ένα μαρμάρινο άγαλμα της Αριάδνης (εικ.31), έργο σύγχρονο του γερμανού γλύπτη Wolf Bröll (2004). Η Αριάδνη ήταν στενά συνδεδεμένη με την ταυτότητα του νησιού και τις παραδόσεις του (βλ. π.π. σελ.3), ως μυθική ενσάρκωση της εύφορης φύσης του. Ο Bröll λοιπόν, θέλοντας να αποδώσει την ουσία αυτής της μυθικής οντότητας, άφησε το πρόσωπο και το κάτω μέρος των ποδιών της μορφής ανεπεξέργαστα, κρυμμένα στην πέτρα, γιατί ποτέ κανείς δεν είδε την Αριάδνη για να πει πως έμοιαζε, ούτε ήξερε που ακριβώς πάτησε αυτή στη γη, αφού υπήρχε μόνο στο μύθο, και διαμόρφωσε έντονα μόνο τα γονιμικά μέρη του σώματός της, το στήθος και την περιοχή κοιλιάς και γεννητικών οργάνων.

β. Γειτονικά μνημεία (εικ.32)¹

Αμέσως πίσω δεξιά από το άγαλμα της Αριάδνης έχουν σωθεί στον "Κοκκινόβραχο" οικιστικά λείψανα της 4ης π.Χ. χιλιετίας (βλ. π.π. εικ.4 και σχετικό κείμενο). Είναι περιφραγμένα αλλά απεριποίητα, ώστε ο περιηγητής να μην μπορεί να εκτιμήσει την αξία τους. Εντελώς κρυμμένα σήμερα κάτω από την επιφάνεια της ακτής είναι τα εκτεταμένα (και σε μεγάλη έκταση ερευνημένα) οικιστικά λείψανα του **μυκηναϊκού οικισμού** της 2ης π.Χ. χιλιετίας (βλ. π.π. εικ.9-10 και σχετικό κείμενο). Στο αμέσως δίπλα στον Κοκκινόβραχο απαλλοτριωμένο οικόπεδο, σκεπασμένο από την άμμο που σωρεύει στην ακτή η θάλασσα, είναι το καλά διατηρημένο τμήμα του **μυκηναϊκού δρόμου** που ένωνε τα δύο λιμάνια της πόλης (βόρειο και δυτικό) στις δυο πλευρές του ισθμού των Παλατιών. Στην απέναντι άκρη της παραλίας της Γρόττας υψώνεται η πλαγιά των **Απλωμάτων** (βλ. π.π. εικ.6-7 και σχετικό κείμενο), όπου ανασκάφηκε εκτεταμένο πρωτοκυκλαδικό νεκροταφείο, αλλά και λαξευτοί θαλαμοειδείς μυκηνα-

"ΑΡΙΑΔΝΗ", Wolf Bröll, 2004

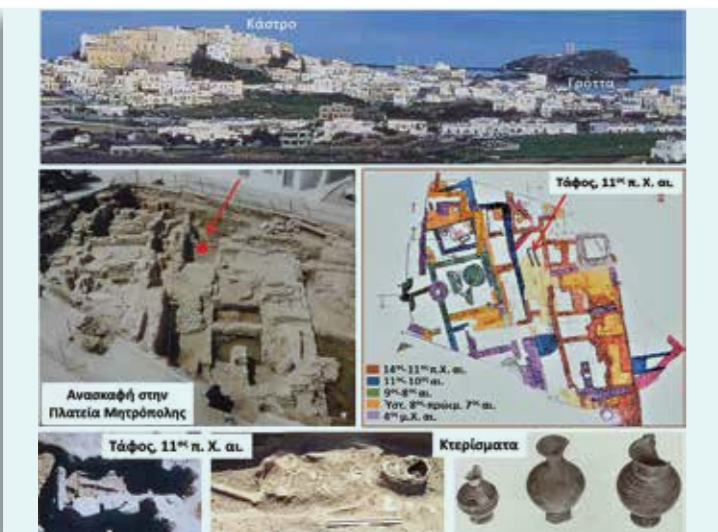
εικ.31

εικ.32

1. Τα αναφερόμενα με κυρτά γράμματα μνημεία δεν περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα της επίσκεψης του Διαζώματος στη Νάξο το 2019. Κάποια από αυτά είναι καταχωσμένα ή δύσκολα προσβάσιμα. Η αναφορά τους αποβλέπει στη συμπλήρωση της εικόνας των μνημείων της επίσκεψης με την τοποθέτησή τους στο ευρύτερο περιβάλλον τους.

ΕΙΚ.33

ΕΙΚ.34

ΕΙΚ.35

ϊκοί τάφοι. Ο σημαντικότερος όμως χώρος στον οποίο καταγράφεται η συνέχεια της ζωής στη Νάξο από τη μυκηναϊκή στην κλασική πόλη είναι το **επιτόπιο μουσείο** μπροστά στη Μητρόπολη της Νάξου, όπου έχουν διατηρηθεί επισκέψιμα κάτω από προστατευτικό κτίσμα τμήμα του τείχους και εργαστηρίων της μυκηναϊκής πόλης και ταφικός τύμβος της εποχής της μετάβασης προς τους ιστορικούς χρόνους.

Αξίζει λόγω της μοναδικής ενάρξεως με την οποία τα διατηρούμενα στο **Επιτόπιο Μουσείο Μητρόπολης** λείψανα διηγούνται την πιο πάνω εξέλιξη να παρουσιασθεί με συντομία η μαρτυρία τους: Οι κάτοικοι της πόλης εγκατέλειψαν λίγο πριν το 1000 π.Χ. τις εστίες τους στην παραλία, λόγω της κατάρρευσης του μυκηναϊκού κόσμου και των σχετικών απειλών από τη θάλασσα, και αποσύρθηκαν στον ασφαλέστερο λόφο του Κάστρου. Συνέχισαν όμως να θάβουν τους νεκρούς τους στα ερείπια των παλαιών εστιών τους (ΕΙΚ.33). Έτσι από το 1000 περίπου μέχρι το 900 π.Χ. δημιουργήθηκαν στην ερειπωμένη περιοχή της παραλιακής πόλης ταφικοί περίβολοι, όπου θάβονταν νεκροί σημαντικών οικογενειών (ΕΙΚ.34). Πολύ γρήγορα όμως οι νεκροί αυτοί θεωρήθηκαν οι σεβάσμιμοι γενάρχες των οικογενειών στις οποίες ανήκαν οι περίβολοι, κι έτσι σταμάτησαν να θάβονται εκεί άλλοι νεκροί. Οι γενάρχες άρχισαν να τιμώνται με διαδοχικές έμπυρες προσφορές, που ανέβασαν σημαντικά το επίπεδο του εδάφους. Μετά το 900 μέχρι περ. το 750 π.Χ. οι αρχικοί περίβολοι τιμής των προγόνων πολλαπλασιάστηκαν με καταμήσεις, καθώς οι οικογένειες που σχετίζονταν με τους προγόνους πληθύναν με τα παιδιά και τις επιγαμίες. Οι περίβολοι γέμισαν με χαμηλές τράπεζες (ΕΙΚ.35), πάνω στις οποίες γίνονταν τώρα οι προσφορές. Προς το τέλος του 8ου και στις αρχές του 7ου π.Χ. αι. τα γένη που τιμούσαν τους γενάρχες άρχισαν να συγκροτούνται σε πόλη-κράτος. Τώρα οι γενάρχες υψώθηκαν συμβολικά στο επίπεδο των ηρώων-ιδρυτών της πόλης. Από τους περιβόλους επιλέχθηκαν όσοι ήταν κοντά στα διατηρούμενα ορατά ερείπια του μυκηναϊκού τείχους, και καλύφθηκαν από σωρό χώματος. Έτσι δημιουργήθηκε ένας μεγάλος τύμβος, που αποτέλεσε πλέον συλλογικό ηρώο των προγόνων-γεναρχών της πόλης (ΕΙΚ.36). Τα ερείπια του τείχους διατηρήθηκαν ορατά στο κέντρο της πόλης στην παραλία, που άρχισε να κατοικείται πάλι, για να βεβαιώνουν – όπως και το ηρώο των σχεδόν μυθικών πλέον ιδρυτών της – τις ρίζες της στο ένδοξο μυκηναϊκό παρελθόν. Μόνο στην ύστερη αρχαιότητα (4ος μ.Χ. αι.) το ηρώο και το τείχος καλύφθηκαν από σπία.

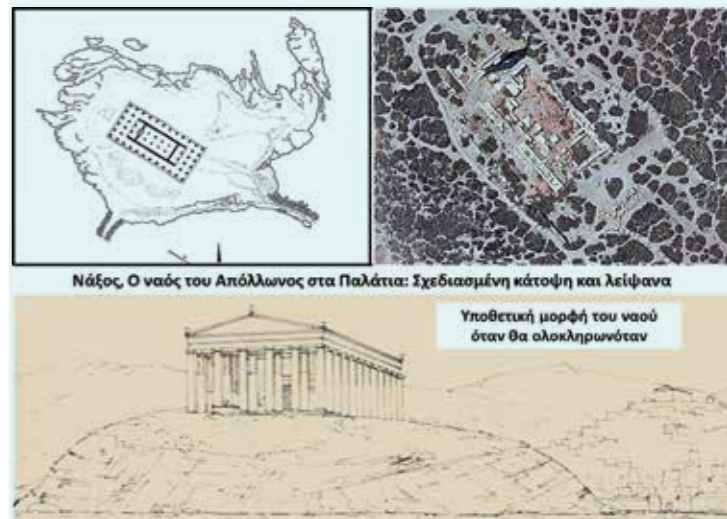
γ. Πορτάρα

Πάνω στο νησάκι Παλάτια, που την εποχή εκείνη ενωνόταν με στενό ισθμό (αποκατεστημένο σήμερα με βράχια και επιστρωση με πλακόστρωτο) άρχισε γύρω στο 530 π.Χ. να ανεγείρεται ένας μεγάλος μαρμαρίνος ναός από τον τύραννο Λύγδαμι (545-524) προς τιμήν του **Δηλίου Απόλλωνος**. Ο ναός ήταν προσανατολισμένος και είχε απευθείας οπτική επαφή προς τη Δήλο, έδρα του Απόλλωνος, θεού προστάτη των νησιωτών Ιώνων, μεταξύ των οποίων η Νάξος και ο τύραννος της διεκδικούσαν την κυριαρχία. Στην πολιτική των τυράννων περιλαμβάνονταν άλλωστε και η κατασκευή μεγάλων δημόσιων έργων, ιδίως μεγάλων ναών. Το κτίριο στα Παλάτια σχεδιάστηκε ως περίστυλος ιωνικός ναός (ΕΙΚ.37), με 6 κίονες στην πρόσοψη και 12 στα πλάγια που θα του έδιναν διαστάσεις 24,32 x 55,17 μ., ή 6 x 13 κίονες, με διαστάσεις 28 x 59 μ. Στην πρόσοψη και στην πίσω πλευρά όμως ο ναός σχεδιάστηκε δίπτερος (ΕΙΚ.38), προέβλεπε δηλαδή το σχέδιο μια δεύτερη σειρά κίωνων μέσα από την πρώτη της περίστασης και πριν από τον πρόδομο και οπισθόδομο του ναού, προς τους οποίους θα έμπαινε κανείς μέσα από άλλους δύο κίονες ανάμεσα στις παραστάδες του προδόμου και οπισθοδόμου. Έτσι το κτίριο θα αποκτούσε βαθιά σκιασμένες, αναδεικνυόμενες στο φως του Αιγαίου προσόψεις, τόσο προς την πλευρά της θάλασσας, όσο και προς αυτήν της πόλης.

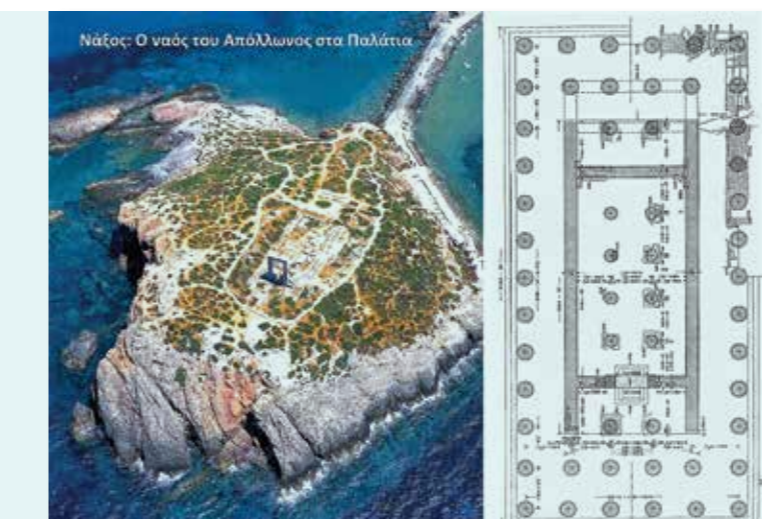
Όμως η τυραννίδα του Λύγδαμι καταλύθηκε το 524 π.Χ. και το έργο έμεινε ημιτελές, γιατί βραχυπρόθεσμα κανείς δεν ενδιαφερόταν να το συνεχίσει και στη συνέχεια ήρθαν οι Περσικοί πόλεμοι και μετά η Αθηναϊκή κυριαρχία, που

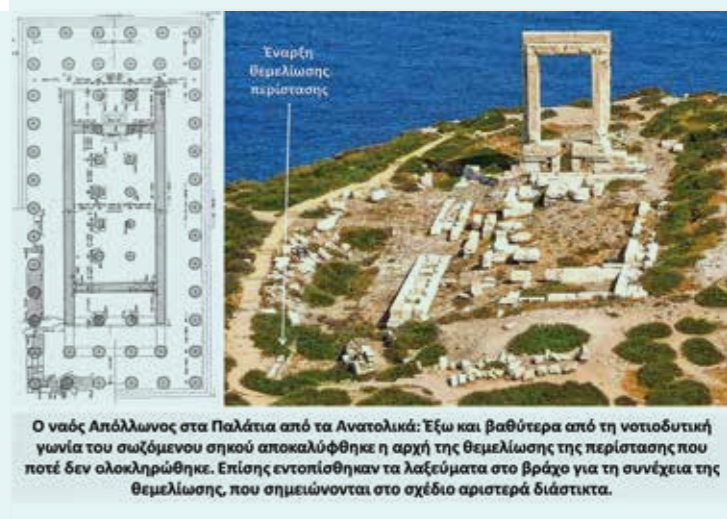
ΕΙΚ.36

ΕΙΚ.37

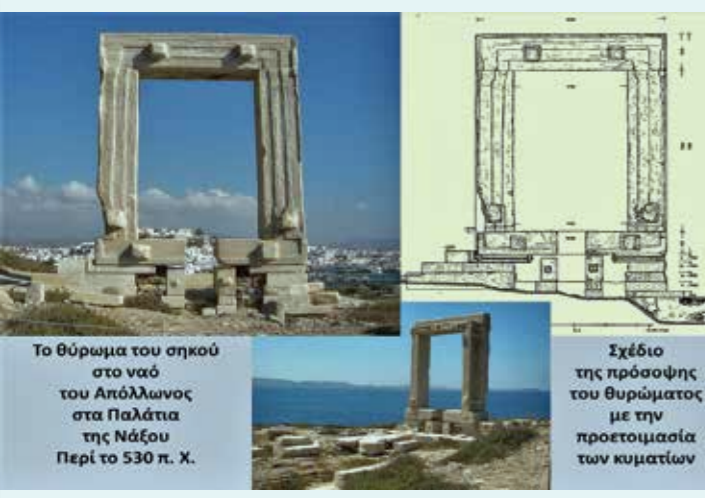
ΕΙΚ.38

ΕΙΚ.39

εικ.40

εικ.41

μείωσαν καταλυτικά τις δυνατότητες της Νάξου. Έτσι μέχρι το 524 πρόλαβε να κατασκευασθεί μόνο ο σηκός (το μέσα από την περίπτωση τμήμα) του ναού (εικ.39 στη σελ 17), με διαστάσεις 15,40 x 36,85 μ. και δύο σειρές κιόνων στο εσωτερικό του που το χωρίζαν σε τρία κλίτη. Η είσοδος στον σηκό διαμορφώθηκε σε ένα μνημειώδες θύρωμα με μονόλιθα κατώφλι, ανώφλι και παραστάδες που η κάθε μια ζυγίζει περίπου 20 τόνους. Το μνημειώδες θύρωμα, αρχιτεκτονική δημιουργία της Νάξου, η οποία από εκεί διαδόθηκε ως κύριο στοιχείο μνημειοποίησης στην αρχιτεκτονική (εικ.40), έφθανε εδώ, με πλάτος 6.20 μ., το ύψος των 9 μ. μαζί με το κατώφλι. Μολονότι η κατεργασία του δεν ολοκληρώθηκε, δείχνει (εικ.41) ότι θα διαμορφωνόταν με τρεις ταινίες σε διαδοχική εσοχή στην πρόσθια όψη των παραστάδων και του ανωφλιού, οι οποίες θα πλαισιώνονταν με δύο λεπτές σειρές αστραγάλων. Ένα μεγαλύτερο κυμάτιο, μέρος του οποίου σώζεται κάτω από το κατώφλι, τόνιζε εντονότερα το περίγραμμα της θύρας. Η άνω επιφάνεια του κατωφλιού του θυρώματος διαπιστώθηκε ότι θα ήταν 1.20 μ. ψηλότερα από το επίπεδο του δαπέδου τόσο του προνάου μπροστά του, όσο και του σηκού πίσω του. Η περιέργη αυτή έξαρση της μνημειώδους θύρας πάνω από το επίπεδο χρήσης του ναού θεωρείται ότι εξυπηρετούσε ειδικές ανάγκες μιας λατρείας που το τυπικό της περιελάμβανε τελετουργική επίδειξη ιερών συμβόλων.

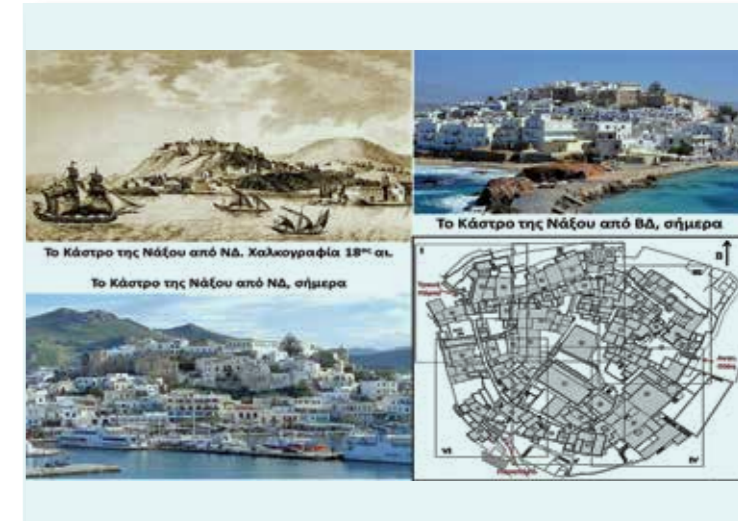
Μια ιδιαίτερα σημαντική για τη Νάξο παράδοση συνδεόταν με τα Παλάτια και το ιερό του Δηλίου Απόλλωνος. Κάποτε – η έρευνα τοποθετεί το επεισόδιο είτε τον 7ο ή τον 6ο π.Χ. αιώνα – οι Μιλήσιοι κατέλαβαν το ιερό και πολιορκήσαν τη Νάξο για μεγάλο διάστημα. Την πόλη απάλλαξε τελικά από την απειλή η Πολυκρίτη, κόρη ευγενούς οικογένειας της Νάξου, η οποία εγκλωβίστηκε στο στρατόπεδο των Μιλησίων. Εκμεταλλευόμενη τον έρωτα που ενέπνευσε στον αρχηγό των εχθρών Διόγνητο απέσπασε από αυτόν την άδεια να στείλει τροφή στους πολιορκημένους αδελφούς της. Σε μήνυμα όμως που έκρυψε μέσα σε ψωμί τους πληροφόρησε για την κατάλληλη στιγμή που μπορούσαν να επιτεθούν στους εχθρούς, τη νύχτα μετά από γιορτή που αυτοί θα ήταν χαλαροί. Το τέχνασμα πέτυχε και η Πολυκρίτη τιμήθηκε με τάφο δίπλα στην είσοδο των τειχών της πόλης. Με αυτό τον τάφο θεωρείται ότι ταύτιζαν οι μεταγενέστεροι Νάξιοι τον τύμβο δίπλα στα λείψανα του μυκηναϊκού τείχους (βλ. π.π., σ.16).

Ο ημιτελής αρχαίος ναός στα Παλάτια χρησιμοποιήθηκε τον 5ο μ.Χ. αιώνα για την κατασκευή μιας βασιλικής που αφιερώθηκε στην “Παναγία την Παλατιανή”. Στους μεταγενέστερους χρόνους το υλικό του λιθολογήθηκε για την κατασκευή κτισμάτων στο Κάστρο αλλά και αλλού.

2. Κάστρο –Αρχαιολογικό Μουσείο α. Κάστρο

Το κάστρο της Χώρας είναι ένα από τα σημαντικότερα σύνολα μνημείων της Ενετοκρατίας και των νεώτερων χρόνων στο νησί (εικ.42). Κτίστηκε από τον Ενετό Μάρκο Σανούδο, που κατέλαβε τη Νάξο το 1207 (βλ. π.π. σελ 13). Το τείχος που αποτελείται ουσιαστικά από τους στιβαρούς τοίχους των περιμετρικών σπιτιών του κάστρου σχημάτιζε πεντάγωνο, με δώδεκα πύργους και τρεις πύλες εισόδου, δύο από τις οποίες και σήμερα κυρίως χρησιμοποιούνται. Η μία η *Τρανή Πύρτα*, βρίσκεται βόρεια, δίπλα στον μοναδικό σωζόμενο σήμερα πύργο, τον πύργο Κρίστι, πιο γνωστό ως **Πύργο Γλέζου** (από τον τελευταίο ιδιοκτήτη του), που στεγάζει σήμερα το υπό ανάπτυξη βυζαντινό μουσείο. Μια δεύτερη, το *Παραπόρτι* δίνει πρόσβαση στο Κάστρο από τα νότια και το σημερινό Νιό Χωριό. Η τρίτη άνοιγε στα ανατολικά. Οι εσωτερικοί δρόμοι του κάστρου οδηγούσαν περιφερειακά ή ακτινωτά στα κέντρα κοσμικής και εκκλησιαστικής εξουσίας.

Στην πλατεία που καταλαμβάνει το υψηλότερο μέρος του κάστρου διατηρείται το κάτω μέρος του **κεντρικού πύργου** της οχύρωσης, στον οποίο η παράδοση τοποθετεί και την κατοικία του Σανούδου. Απέναντί του βορειοανατολικά είναι ο ναός της Υπαπαντής, **καθολική Μητρόπολη** του νησιού, κτισμένη κι αυτή στις αρχές του 13ου αιώνα ως τρίκλιτος ναός με θόλο. Το 1536 προστέθηκαν ακόμα δύο κλίτη (εικ.43). Εκτός των άλλων, στο ναό φυλάσσεται η αμφιπρόσωπη εικόνα με την Παναγία Ελεούσα και τον Άγιο Ιωάννη Πρόδρομο στις δύο όψεις της, που χρονολογείται στον 11ο αιώνα και προέρχεται από τη Νικομήδεια της Μικράς Ασίας. Πίσω από την εκκλησία βλέπει κανείς την Καθολική Αρχιεπισκοπή. Νότια του πύργου βρίσκεται το κτίριο της **Σχολής των Ουρσουλινών**, του οποίου η ανέγερση ολοκληρώθηκε το 1739, και το οποίο σήμερα αναπαλαιωμένο στεγάζει το Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου της Νάξου. Στο ανακαινισμένο κτίριο της Μονής των Ουρσουλινών λειτουργεί ανελκυστήρας για το Κάστρο με πρόσβαση από την ανατολική του πλευρά και στον τελευταίο του

εικ.42

εικ.43

ΕΙΚ.44, I

ΕΙΚ.44, II

ΕΙΚ.44, III

όροφο καφενείο με εξαιρετική θέα. Στα ανατολικά του πύργου βρίσκεται το κτίριο που στεγάζε την **Εμπορική Σχολή των Ιησουιτών**. Από το 1628 μέχρι το 1773 το σχολείο λειτούργησε υπό την διεύθυνση του τάγματος των Ιησουιτών, οι οποίοι ανέλαβαν με την επιρροή της Γαλλικής διπλωματίας στην Ανατολή να ιδρύσουν σχολείο στη Νάξο για τη θρησκευτική και κοινωνική μόρφωση των καθολικών νέων. Μετά το 1773 τη διεύθυνση ανέλαβαν οι μοναχοί του τάγματος του Αγίου Λαζάρου και μετά από αυτούς, το 1891 οι μοναχοί του τάγματος του Αγίου Φραγκίσκου του Σαλεσίου, που το μετέτρεψαν σε Εμπορική Σχολή. Σ' αυτήν φοίτησε κατά τα έτη 1897-1899 ο Νίκος Καζαντζάκης. Η Σχολή επέζησε μέχρι το 1927, οπότε έκλεισε οριστικά. Από το 1973 στεγάζει το Αρχαιολογικό Μουσείο.

β. Το Αρχαιολογικό Μουσείο

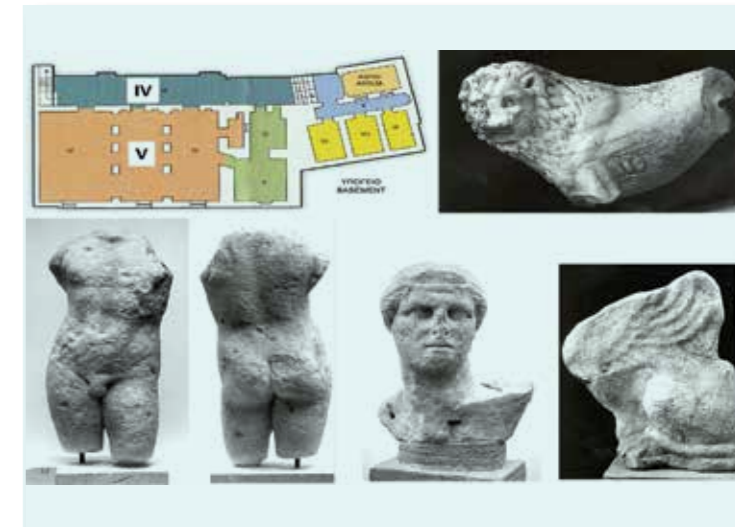
Το κτίριο του Αρχαιολογικού Μουσείου κατασκευάστηκε στη διαδρομή του τείχους του Ενετικού κάστρου (βλ. προηγούμενη παράγραφο) περιλαμβάνοντας δύο από τους πύργους του. Στο αρχαιολογικό Μουσείο της Νάξου εκτίθενται έργα τέχνης και αντικείμενα καθημερινής χρήσης από το νησί που καλύπτουν εννιά χιλιετίες ιστορίας, από την ύστερη νεολιθική εποχή (5η π.Χ. χιλιετία) μέχρι και την ύστερη αρχαιότητα (3ος-5ος μ.Χ. αι.).

Αριστερά στο χώρο υποδοχής του μουσείου (ΕΙΚ.44, I) εκτίθενται επιτύμβια ανάγλυφα από τους ύστερους κλασικούς και ελληνοριστικούς χρόνους. Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι η επόμενη αίθουσα αριστερά (ΕΙΚ.44, II), όπου εκτίθενται λίγα αλλά ιδιαίτερα σημαντικά μαρμάρινα έργα του 7ου και 6ου π.Χ. αι., εποχή κατά την οποία η Νάξος πρωτοπόρησε στην ανάπτυξη της μνημειώδους μαρμάρινης πλαστικής. Στην αίθουσα μπορεί κανείς να δει αναθηματικούς κιονίσκους όπου αποτυπώνεται η μετάβαση από το τορνευτό ξύλινο στο μαρμάρινο ιωνικό κιονόκρανο, αγάλματα νέων (κούρων) με την αυστηρή ναξιακή μορφή, αλλά και ένα πρωτοποριακό δρομέα, που λίγο μετά τα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα κατακτά την τρίτη διάσταση, ανοίγοντας φυσιοκρατικά στο χώρο την κίνησή του. Στην ίδια αίθουσα αντιπροσωπεύεται και ο τύπος της αρχαϊκής κόρης, καθώς και η απτικήζουσα πια τέχνη της Νάξου του 5ου π.Χ. αι. Στον εξώστη του ορόφου αυτού είναι εκτεθειμένο το ψηφιδωτό από την οικία των Απλωμάτων (βλ. π.π. σελ 12, εικ.23), αλλά και δύο ημίεργα αγάλματα της αρχαϊκής εποχής (ΕΙΚ.44, III), όπου κανείς βλέπει τα διαδοχικά βήματα της δουλειάς του αρχαίου γλύπτη.

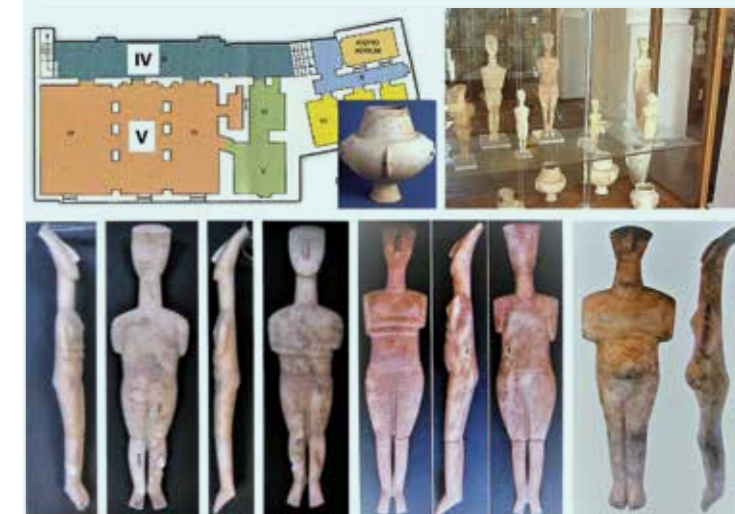
Όταν κατέβει ο επισκέπτης στον κάτω όροφο μπορεί να κινηθεί πρώτα στον μακρό διάδρομο (ΕΙΚ.45, IV), όπου συνεχίζεται η περιήγηση στα έργα της ναξιακής πλαστικής με έργα από το τέλος του 6ου μέχρι και τους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες. Ιδιαίτερα πλούσια, με μοναδικά τέχνηρα, είναι η συλλογή πρωτοκυκλαδικών ειδωλίων και σκευών (3η π.Χ. χιλιετία) στην μεγάλη, προσιτή από τον διάδρομο αίθουσα (ΕΙΚ.46, V, πβ. ΕΙΚ.7). Η ταυτότητα των μορφών των κυκλαδικών ειδωλίων και η χρήση τους συζητείται ακόμη από την έρευνα. Τα ειδώλια έχουν βρεθεί κυρίως σε τάφους, λίγα όμως και σε οικισμούς της εποχής. Τα προτεταμένα με τα ακροδάκτυλα προς τα κάτω πέλματα των περισσοτέρων θεωρήθηκαν απόδειξη ότι τα ειδώλια δεν ήταν για να στέκονται και επομένως συνόδευαν ως πνεύματα τους νεκρούς στον τάφο. Όμως στο μουσείο ο επισκέπτης θα δει και βάσεις με σύμφυτα τα πόδια τέτοιων ειδωλίων. Επίσης οι μορφές αρπιστή, πότη, γυναίκας καθήμενης με σταυρωτά πόδια ή όρθιας εγκύου, κυνηγού κλπ. μπορούν να ερμηνευθούν ως απόδοση καθημερινότητας, αλλά όμως και ως θείες οντότητες – πρότυπα ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Τα ειδώλια θα μπορούσαν να εξυπηρετούν ανάλογα με την περίπτωση τη διπλή αυτή φύση. – Προχωρώντας κανείς στην ίδια αίθουσα αλλάζει χιλιετία και βλέπει την πλούσια συλλογή από αντικείμενα –κυρίως αγγεία–, τα πλείστα από τους πλούσια κτερισμένους τάφους των νεκροταφείων της μυκηναϊκής πόλης της Γρόττας. Η σκηνή του ψαρέματος πάνω σ' ένα από αυτά (ΕΙΚ.47, V) δείχνει την εκφραστική δύναμη που διατηρούσε η ναξιακή αγγειογραφία στο τέλος της 2ης π.Χ. χιλιετίας.

Στα δύο μικρά δωμάτια μετά τη μεγάλη αίθουσα (ΕΙΚ.47, VI) εκτίθενται αγγεία από τους τρεις πρώτους αιώνες της 1ης π.Χ. χιλιετίας. Δείγμα της προηγμένης πολύχρωμης ζωγραφικής της Νάξου αποτελεί το τεμάχιο από αρματοδρομία με σωζόμενο τμήμα της υπογραφής του ζωγράφου (ΕΓΡ]ΑΦΣΕΝ).

Βγαίνοντας από τα δωμάτια αυτά και ανεβαίνοντας τα σκαλιά δεξιά προσεγγίζει τέλος ο επισκέπτης τρεις μικρούς χώρους (ΕΙΚ.48, VII στη σελ 22), στους οποίους έχουν εκτεθεί μικρού μεγέθους γλυπτά από τους αρχαϊκούς χρόνους μέχρις εκείνους της ύστερης αρχαιότητας, τοιχογραφίες και μία ενδιαφέρουσα συλλογή γυάλινων αγγείων.

ΕΙΚ.45

ΕΙΚ.46

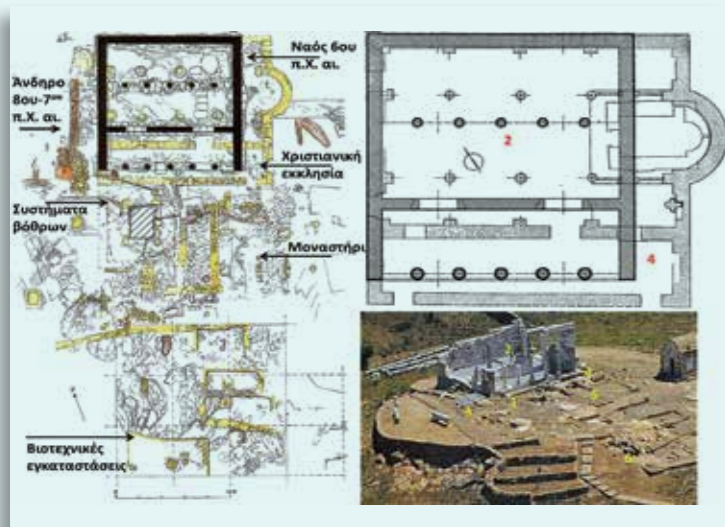
ΕΙΚ.47

εικ.48

εικ.49

εικ.50

3. Αρχαίο ιερό στο Γύρουλα Σαγκρίου

Στην εύφορη κοιλάδα που ανοίγεται νότια από το χωριό Σαγκρί αναπτύχθηκε από πολύ νωρίς έντονη αγροτοποικιμική ζωή. Οι κάτοικοι του τόπου ζούσαν σκορπισμένοι σε μικρές εγκαταστάσεις κοντά στα κτήματά τους, *κατά κώμας*, όπως έλεγαν οι αρχαίοι. Πέντε τέτοιες εγκαταστάσεις έχουν εντοπισθεί στην περιοχή (εικ.49), οι οποίες μαρτυρείται ότι κατά τον 3ο π.Χ. αιώνα είχαν κοινή διοίκηση από ένα σώμα *πενταρχών*. Ασφαλώς ανάλογη θα ήταν η πολιτική τους συγκρότηση και τα προηγούμενα χρόνια. Θρησκευτικό και πολιτικά συνεκτικό κέντρο αυτών των κοινοτήτων ήταν το ιερό του Γύρουλα, που καταλάμβανε το πάνω μέρος μιας πλαγιάς χαμηλού υψώματος μεταξύ δύο ρεμάτων που οδηγούν στη θάλασσα.

Το ιερό ξεκίνησε ως ένας ουσιαστικά υπαίθριος λατρευτικός χώρος, με ένα οδοντωτό πεζούλι που μεγάλωνε τον επίπεδο χώρο του ιερού προς τα δυτικά (εικ.50) και συστήματα μικρών λάκκων σκαμμένων στο βράχο (*βόθρων*) που ενώνονταν με αυλάκια (εικ.50, αρ.1, εικ.51) για την προσφορά αναίμακτων θυσιών από φυτικούς χυμούς, μέλι και γάλα στις θεότητες της γης, που ήλεγχαν την ευφορία της φύσης και την ευγονία των έμβιων όντων. Οι θεότητες αυτές, από επιγραφές που μπορεί κανείς να δει στην τοπική μουσειακή συλλογή, φαίνεται ότι ήταν ένας αγροτικός και ποιμηνικός Απόλλων (Απόλλων *Τράγιος*) δίπλα στην Δήμητρα και την Κόρη.

Περί το 530 π.Χ. κτίστηκε ναός για τις θεότητες αυτές εξ ολοκλήρου από μάρμαρο, πράγμα που λόγω της υψηλής διατηρησιμότητας του υλικού επέτρεψε την ακριβή γραφική αποκατάσταση του κτιρίου (εικ.52) και βοήθησε την μελέτη της δομής των αρχαίων στεγών, οι οποίες συνήθως ήταν από το φθαρό ξύλο. Το κτίριο προσανατολίστηκε νότια, προς τους παλαιούς βόθρους των θυσιών, οι οποίοι τώρα αντικαταστάθηκαν με ένα ορθογώνιο μεγάλο όρυγμα στο βράχο, το οποίο έμεινε να θυμίζει μια ημιτελής δεξαμενή της χριστιανικής εγκατάστασης που κατέλαβε τη θέση του.

Από τον πρόναο του κτιρίου που ήταν προσανατολισμένο νότια, προς τον παραδοσιακό αυτό χώρο των θυσιών, εισερχόταν ο πιστός από δύο θύρες (απέναντι στα αγάλματα της Δήμητρας και της Κόρης στο βάθος;) σε μία αίθουσα με μεγαλύτερο πλάτος από το βάθος της, της οποίας τη στέγη στήριζε μια εγκάρσια στον άξονα του κτιρίου σειρά πέντε κίωνων. Ο αρχιτέκτων εδώ κατάργησε για πρώτη φορά την

οροφή και χρησιμοποίησε κίονες διαφορετικού ύψους για να στηρίξει τα δοκάρια της δικλινούς στέγης, δίνοντας έτσι την αίσθηση ευρύτερου από τον πραγματικό εσωτερικού χώρου (εικ.52, κάτω αριστερά). Το τέχνασμα αυτό μιμήθηκαν αργότερα οι Αθηναίοι για μικρά οικοδομήματα, όπως ο ναός της Νίκης στην Ακρόπολη ή του Απόλλωνος στη Δήλο, αλλά και σύγχρονοι αρχιτέκτονες (Th. Hansen, κεντρική αίθουσα Ακαδημίας Αθηνών). Η αίθουσα αυτή δεν είχε παράθυρα, αλλά η λεπτή, μαρμαρίνη κεράμωση της δριχτής στέγης της, δείγμα της οποίας βλέπει κανείς στο τοπικό μουσείο, ήταν διαφώτιστη και άφηνε, αφού δεν παρεμβαλλόταν οροφή, ένα γλυκό ημίφως να την γεμίζει. Ο τύπος του ναού ανήκει στα μυστηριακά ιερά κτίρια (τελεστήρια), τα οποία εξυπηρετούσαν λατρείες όπως αυτή της Δήμητρας.

Ο ναός μετατράπηκε στα πρώτα χριστιανικά χρόνια σε εκκλησία αφιερωμένη στον Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο, με μικρές επεμβάσεις στο κτίριο, όπως το κλείσιμο με τοίχο των διαστημάτων μεταξύ των κίωνων της πρόσοψης για τη διαμόρφωση νάρθηκα (εικ.53, πάνω αριστερά, πβ. εικ.22). Τον 6ο αιώνα όμως, με καθαίρεσεις και ανακτίσεις με ευρεία χρήση του υλικού του αρχαίου ναού, το κτίριο διαμορφώθηκε σε τρίκλιτη βασιλική (εικ.50, πάνω δεξιά, αρ.2, εικ.53, κάτω αριστερά) με υπερυψωμένο το μεσαίο κλίτος, με σταυροειδές βαπτιστήριο στο βάθος του νότιου κλίτους και με ένα ακόμη μακρόστενο προθάλαμο στη νότια πλευρά του ναού (εικ.50, πάνω δεξιά, αρ.4) για την εξυπηρέτηση των αναγκών του πρεσβυτερίου και της λειτουργίας του βαπτιστηρίου. Στα νότια της βασιλικής κτίστηκε γύρω από ένα τετράγωνο αίθριο ένα μοναστηριακό τύπου συγκρότημα με ταπεινούς, στην πλειοψηφία τους αποθηκευτικούς χώρους, ενώ ακόμη νοτιότερα στεγάσθηκαν βιοτεχνικές δραστηριότητες των ενοίκων του, όπως εργαστήριο παραγωγής πήλινων λύχνων, ληνός (πατητήρι) και ελαιοτριβείο (εικ.50, αρ.6, εικ.53, δεξιά).

Σε διακριτική θέση στον αρχαιολογικό χώρο του Γύρουλα μουσειακό κτίριο στεγάσει έκθεση χαρακτηριστικών συνθέσεων αρχιτεκτονικών μελών του αρχαϊκού ναού και της χριστιανικής βασιλικής, καθώς και γλυπτών και άλλων αναθημάτων από το ιερό (εικ.54 στη σελ 24).

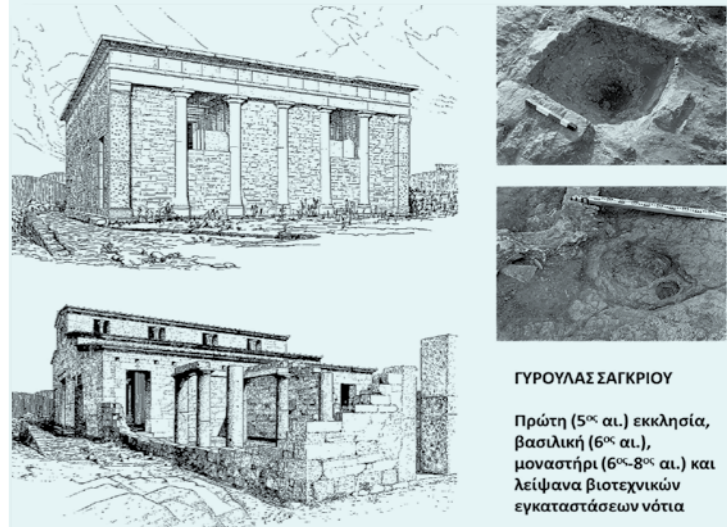
Κατά την αναστήλωση απομακρύνθηκε ο παραδοσιακός ναΐσκος που είχε κτισθεί – συνεχίζοντας την αδιάκοπη παράδοση της λατρείας στο ίδιο σημείο – πάνω στο ιερό της βασιλικής και ανακτίστηκε με την ίδια μορφή (χωρίς το αρ-

εικ.51

εικ.52

εικ.53

ΕΙΚ.54

ΕΙΚ.55

ΕΙΚ.56

χαίο υλικό που είχε ενσωματώσει) στη θέση που βρίσκεται σήμερα (ΕΙΚ.55)

4. Αρχαίο ιερό στα Ύρια (Λιβιάδι)

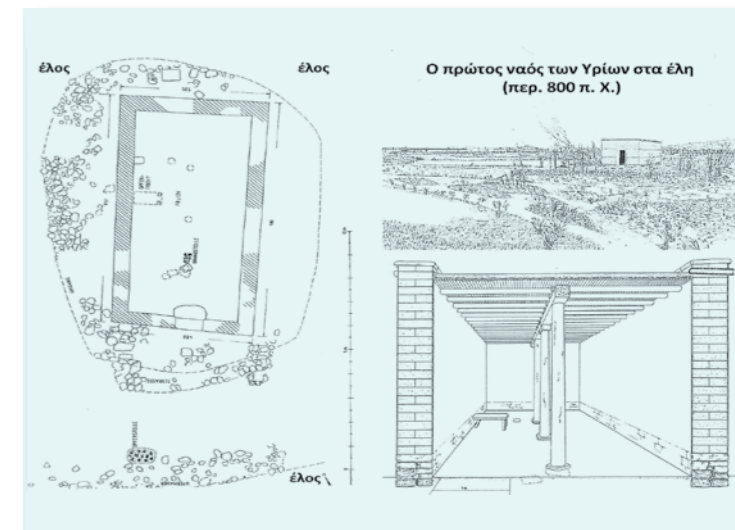
Στην μεγάλη, εύφορη πεδιάδα του Λιβαδιού, που απλώνεται αμέσως νότια της πόλης της Νάξου, σε απόσταση 2,5 περ. χλμ. από αυτήν, αναπτύχθηκε από τα μυκηναϊκά ήδη χρόνια, στο δεύτερο μισό της 2ης π.Χ. χιλιετίας, μια λατρεία δαιμόνων της ευφορίας, μέσα στα έλη που σχηματίζονταν κοντά στις εκβολές του ποταμού Βυβλίνη (από το βύβλος, πάπυρος, με βλάστηση παπύρων στις όχθες του). Η λατρεία αυτή εξελίχθηκε σε λατρεία του Διονύσου, θεού της βλάστησης και της ευφορίας, που αγαπούσε ιδιαίτερα τα νερά μέσα στα οποία βρισκόταν ο ιερός αυτός τόπος. Στον Βυβλίνη, έλεγαν οι Νάξιοι, δεν έτρεχε νερό, αλλά κρασί, το αγαπημένο ποτό του θεού. Ο Διόνυσος μοιραζόταν πιθανότατα τη λατρεία αυτή με την Αριάδνη, γυναίκα του μετά την εγκατάλειψή της στη Νάξο από τον Θησέα, και θεία υπόσταση της αναπαραγωγής της ζωής (βλ. π.π. σελ.10 και 15). Η σημερινή ονομασία Ύρια του χώρου στον οποίο αναπτύχθηκε το ιερό (ΕΙΚ.56), οφείλεται στην περιφραγή των κοντινών αγρών με μεγάλους χονδρικά ορθογώνιους λίθους από γρανοδιορίτη που κατά την καλλιέργεια των αγρών τους εύρισκαν οι αγρότες στα λίγο κάτω από το έδαφος κρυμμένα λείψανα του αρχαίου ναού. Καθώς στην πεδιάδα όλοι οι υπόλοιποι αγροί περιφράζονταν με καλάμια, αυτά τα χαρακτηριστικά τοιχο-γύρια, με τη νησιωτική σίγηση του αρχικού συμφώνου (-ύρια) αποτέλεσαν τοπόσημο της περιοχής.

Το υπαίθριο **μυκηναϊκό ιερό** βρισκόταν πάνω σε μια μικρή, χαμηλή νησίδα μέσα στα έλη του ποταμού Βυβλίνη και ήταν πολύ απλό (ΕΙΚ.56, κάτω δεξιά): Το αποτελούσαν μια λαξευτή σε πέτρα μεγάλη λεκάνη για υγρές προσφορές με προχολή στραμμένη νότια, προς το κοντινότερο νερό, ώστε να ρέουν σ' αυτό οι προσφορές, και ένα θρανίο από μεγάλη πέτρα για την τοποθέτηση σκευών της λατρείας. Κεραμικά ευρήματα δείχνουν ότι η λατρεία συνεχίστηκε χωρίς διακοπή μέχρι τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Τότε, την αυγή της συγκρότησης της πόλης-κράτους της Νάξου, γύρω στο 800 π.Χ. χτίζεται με ωμές πλίνθους πάνω σε λίθινο θεμέλιο ένας **πρώτος μονόχωρος ναός**, διαστάσεων περ. 5.5 x 10.μ., με επίπεδη ελαφρή στέγη που υποβασταζόταν από μια σειρά εσωτερικών ξύλινων στηριγμάτων (ΕΙΚ.57). Ακριβώς πάνω από την μυκηναϊκή λεκάνη τοποθετήθηκε τώρα

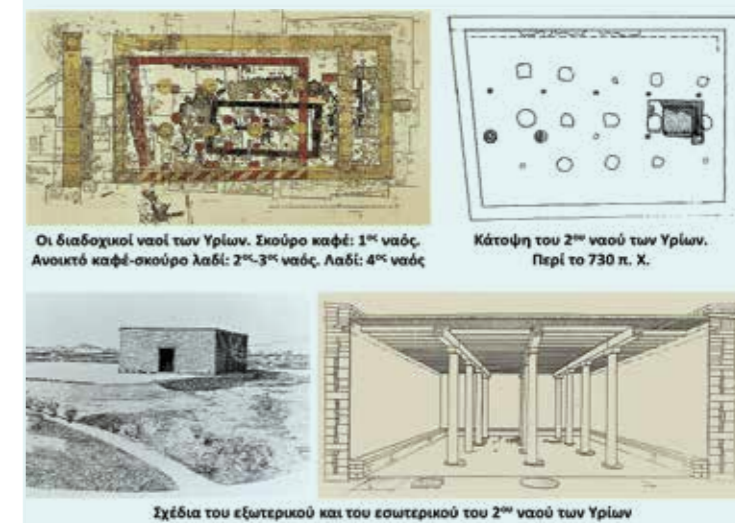
μια τράπεζα προσφορών, οι οπές στις οποίες εισχωρούσαν στο πήλινο δάπεδο τα πόδια της εντοπίστηκαν κατά την ανασκαφή. Η διαδοχή αυτή λεκάνης και τράπεζας δείχνουν την αδιάκοπη συνέχεια και παράδοση της λατρείας.

Περί το 730 π.Χ., με την άνοδο της πόλης, η οποία τιμώντας το μυκηναϊκό παρελθόν της κατέστησε το ιερό θρησκευτικό της κέντρο, επιχώθηκε μεγάλο μέρος του έλους γύρω από το νησάκι και τον πρώτο ναό διαδέχθηκε ένας **δεύτερος ναός**, εκπληκτικά μεγάλος και ευρύχωρος (περ. 11 x 15 μ.) για την εποχή του (ΕΙΚ.58). Ο ναός αυτός ήταν παραγώνος λόγω της διάθεσης εκμετάλλευσης όσο το δυνατόν μεγαλύτερου χώρου στο διαθέσιμο ξηρό έδαφος μέσα στο υγρό τοπίο του έλους. Κτίστηκε όμως τώρα με αδρά δουλεμένες γρανιτόπτερες και το εσωτερικό του ήταν διηρημένο σε τέσσερα κλίτη με τρεις σειρές ξύλινων στύλων που στήριζαν την ελαφρή, επίπεδη στέγη του. Μεταξύ των δύο τελευταίων στύλων της μεσαίας σειράς εξοικονομήθηκε μεγάλη τετράγωνη εστία για έμπυρες πλέον θυσίες, ο καπνός της οποίας διέφευγε από ένα οπαίο που άνοιγε στη στέγη από πάνω της. Ο τύπος αυτός του θυσιαστηρίου-βωμού προσιδίαζε στις λατρείες χθόνιων και γονιμικών θεοτήτων. Ότι τέτοια, μυστηριακή ήταν στα Ύρια η λατρεία φαίνεται και από την ύπαρξη θρανίου στους πλευρικούς τοίχους της αίθουσας του ναού που δείχνει ότι οι πιστοί παρακολουθούσαν τα γινόμενα στο εσωτερικό του ναού και όχι έξω γύρω από τον βωμό μπροστά του, όπως συνέβαινε στα κανονικά ναϊκά οικοδομήματα. Σημειώνεται ότι στο κτίριο αυτό απαντά και η πρώτη δειλή χρήση μαρμάρου για τις βάσεις των στύλων.

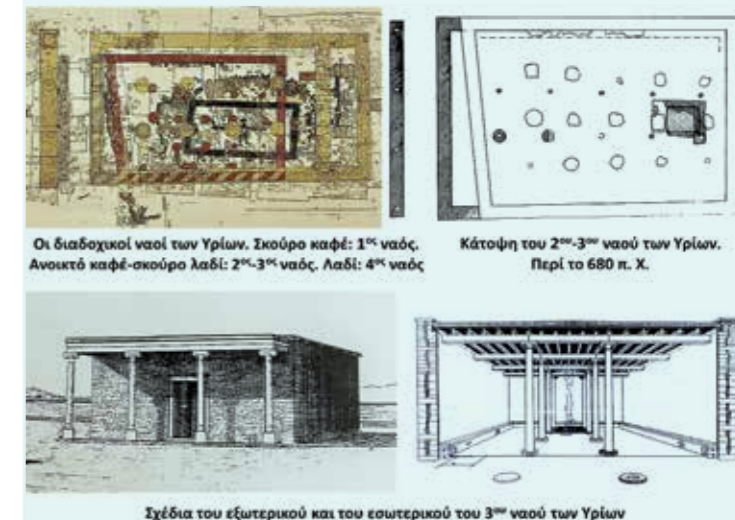
Ένα βασικό στοιχείο της έννοιας του μνημειώδους, του έργου δηλαδή που επιδιώκει να κατακτήσει τη μνήμη των θεατών / χρηστών του και των επιγόνων τους, είναι το **μεγάλο μέγεθος**. Ο 2ος ναός στα Ύρια το κατέκτησε πρωτοποριακά. Περί το 680 π.Χ. έγινε ένα ακόμα μεγάλο βήμα προς τη γένεση της μνημειώδους αρχιτεκτονικής στα Ύρια. Με μετατροπές και προσθήκες το σχήμα και τα μέρη του δεύτερου ναού απέκτησαν λογική δομή και ρυθμό. Αυτός ο **τρίτος ναός** έγινε ένας ισορροπημένος οργανισμός με αυτάρκεια, χωρίς να εξαρτάται από τυχαιότητες (ΕΙΚ.59 στη σελ 26): Με νέα επίχωση του έλους στα νότια η πρόσοψη του ναού τετραγωνίσθηκε και μπροστά της προστέθηκε μια πρόσταση με τέσσερις κίονες. Η πρόσοψη, βασικό στοιχείο του κτιρίου, απέκτησε επομένως **λογική μορφή**

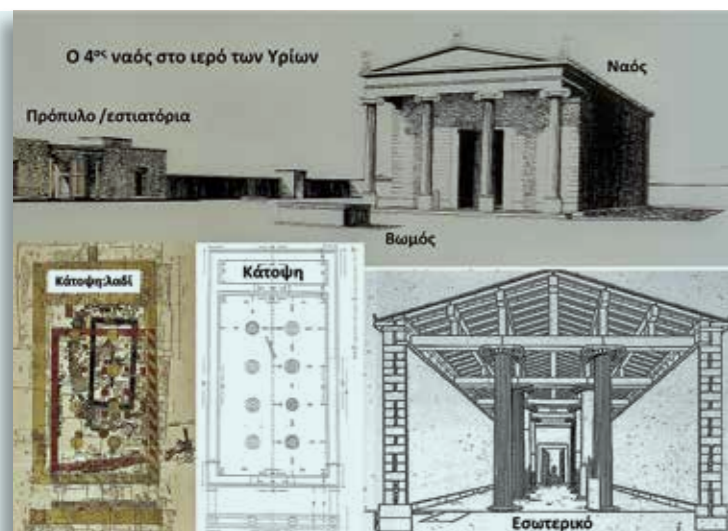
ΕΙΚ.57

ΕΙΚ.58

ΕΙΚ.59

ΕΙΚ.60

ΕΙΚ.61

ΕΙΚ.62

και *ρυθμό*, με τα σε κανονικά διαστήματα επαναλαμβανόμενα όμοια στοιχεία. Οι κίονες ήταν ξύλινοι, όμως οι οριζόντιοι τάκοι στην κορυφή τους πήραν τη μορφή του ελικωτού ιωνικού κιονοκράνου, εκφράζοντας με την ανοδική τάση του φυτού την οργανική φέρουσα λειτουργία του στηρίγματος. Το εσωτερικό του κτιρίου επίσης εκλογικεύθηκε. Με δύο σειρές στηριγμάτων ο ναός απέκτησε *κεντρικό*, κύριο κλίτος και δύο δευτερεύοντα πλάγια. Στο βάθος του κεντρικού προβαλλόταν τώρα το θυσιαστήριο, που στον προηγούμενο ναό ήταν κρυμμένο πίσω από την κεντρική σειρά στηριγμάτων. Το κτίριο τώρα με το μέγεθός του (11 x 17 μ.), την τρίκλιτη μορφή του και την μυστηριακή λειτουργία του προλάμβανε κατά ένα περίπου αιώνα την εφαρμογή ανάλογου σχεδίου στο Σολώνιο τελεστήριο της Ελευσίνας.

Κατά τη διάρκεια των ετών από το 580 μέχρι το 550 π.Χ., την εποχή της μεγάλης ακμής της Νάξου, η ανάπτυξη της μνημειώδους αρχιτεκτονικής ολοκληρώθηκε στο νησί με την ανέγερση στον ίδιο χώρο του **τέταρτου ναού** στο ιερό των Υρίων (ΕΙΚ.60). Ο ναός απέκτησε το τυπικό μέτρο του μεγάλου οικοδομήματος, τα εκατό πόδια μήκος (*εκατόμπεδος*), 28,5 δηλαδή μ., με πλάτος 13,5 μ. Απέκτησε όμως και το τρίτο στοιχείο του μνημειώδους, τη σύσταση από ευγενές και ανθεκτικό υλικό, το μάρμαρο. Η πρόστασή του οικοδομήθηκε τώρα όλη μαρμάρινη, το ίδιο και η βάση και το θύρωμα του πρόσθιου τοίχου του σηκού (βλ. π.π. σελ.9 και Εικ.16), οι κίονες του εσωτερικού και το θύρωμα του αδύτου που άνοιγε στο πίσω μέρος του σηκού. Η στέγη του κτιρίου έγινε τώρα δικλινή, σχηματίζοντας πάνω από το μαρμάρινο επιστύλιο και το διάζωμα στις στενές πλευρές του επίστεψη με αετώματα. Για τα κατώφλια, τα θυρώματα και τους κίονες χρησιμοποιήθηκαν πελώριοι μαρμάρινοι όγκοι με βάρος που έφθανε τους 4 τόνους και η στέγη καλύφθηκε με μαρμάρινες κεραμίδες μεγάλου βάρους, μήκους 70 εκ., ασφαλώς ένα από τα πρώτα έργα του Νάξιου γλύπτη Βύζη, στον οποίο η παράδοση απέδιδε την πρώτη κατασκευή μαρμάρινης στέγης (ΕΙΚ.61). Οι κίονες και τα κιονόκρανα απέκτησαν ζωή με πλούσιες σε σφρίγος γλυπτές και διακοσμημένες με χρώμα μορφές. Τον μεταβατικό χαρακτήρα αυτού του κτιρίου θύμιζαν μόνο οι πλευρικοί και ο οπίσθιος τοίχος, φτιαγμένοι ακόμα από γρανοδιορίτη. Μολονότι το μεγάλο αυτό έργο έμεινε στις λεπτομέρειές του μισοτελειωμένο (ΕΙΚ.62) αποτελεί μαζί με τους προδρόμους του ναού την πιο πολύτιμη

πηγή για τη γνώση των πρώτων βημάτων της μνημειώδους αρχιτεκτονικής και συγχρόνως την απόδειξη για την πρωτοπορία της Νάξου στον τομέα αυτό.

Το ιερό απέκτησε την εποχή αυτή και μνημειώδη βωμό (ΕΙΚ.60), ενώ δεξιά και αριστερά της εισόδου του αναπτύχθηκαν δύο αίθουσες εστίασης (ΕΙΚ.63). Η τελετουργική εστίαση από το κρέας της θυσίας, ένα είδος θείας κοινωνίας, ήταν βασικό στοιχείο της λατρείας στα αρχαία ιερά. Κάτω από τις αίθουσες αυτές, που χρονολογούνται στον 4ο π.Χ. αιώνα, σώζονται τα θεμέλια πρωιμότερων χώρων εστίασης. Ένα πηγάδι από μάρμαρο κοντά τους, που λειτούργησε από τον 7ο π.Χ. αι., εξυπηρετούσε τη δραστηριότητα σ' αυτούς τους χώρους.

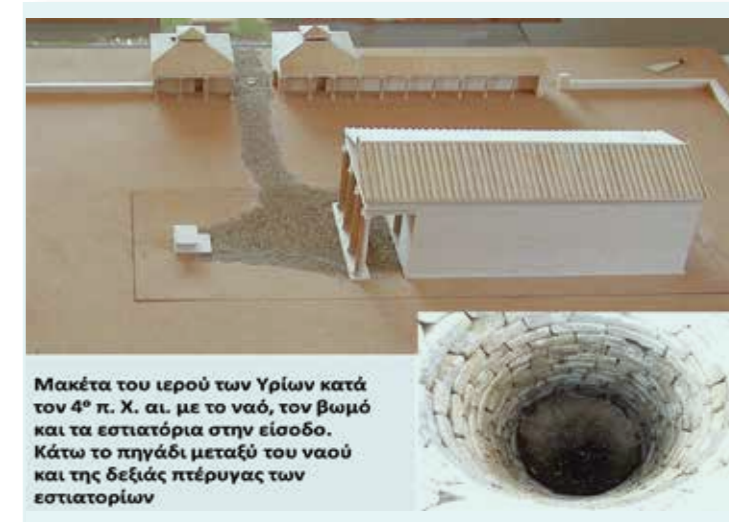
Παρά τις ατέλειες ο ναός λειτούργησε μέχρι το τέλος της αρχαιότητας και στα πρώτα χριστιανικά χρόνια μετατράπηκε σε ναό του Αγίου Γεωργίου. Μέσα στο άδυτό του εγκαταστάθηκε το ιερό και η αγία τράπεζα του ναού. Η αναστήλωσή του και η διαμόρφωση του χώρου έγιναν με βάση την ακριβή μαρτυρία της μορφής των διαδοχικών ναών που παρέσχε η ιδιαίτερα προσεκτική ανασκαφή (ΕΙΚ.64).

5. Αρχαία Λατομεία – Απείρανθος

α. Φανερωμένη – Αμπράμ – Πύργος Αγιάς
Στη διαδρομή από τη Χώρα προς τον Απόλλωνα μέσω Εγγαρών το αυτοκίνητο περνά κοντά από μνημεία και περιοχές με ιστορία. Εδώ επιλέχθηκε να αναφερθούν τρία σημεία: Η μονή της **Φανερωμένης**, σε οδική απόσταση 10 χλμ. από τη Χώρα, κτίσμα του 14ου αιώνα σε μορφή ενετικού πύργου, της οποίας οι ηγούμενοι συνέβαλαν ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της παιδείας στη Νάξο κατά τα πρώτα χρόνια του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Στα 25 χλμ. ο δρόμος περνά πάνω από τον **όρμο του Αμπράμ**, όπου έχει εντοπισθεί αρχαίο εργαστήριο παραγωγής αμφορέων για τη μεταφορά κρασιού, που δείχνει ότι το εξαιρετικό κρασί της περιοχής της σημερινής Κωμιακής – που και τώρα μπορεί κανείς να το γευθεί - εξαγόταν τότε απευθείας από το δύσκολο αυτό βόρειο λιμανάκι. Στο 32 χλμ. από τη Χώρα πολύ κοντά στα αριστερά φαίνεται ο **Πύργος της Αγιάς**, ένα χαρακτηριστικό δείγμα του τύπου των ενετικών πύργων της Νάξου, που βρίσκεται δίπλα στο αφιερωμένο στην Παναγία ομώνυμο μοναστήρι. Ο πύργος καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1992.

β. Αρχαία Λατομεία Απόλλωνα

Η Νάξος είναι ιδιαίτερα πλούσια σε κοιτάσματα

Μακέτα του ιερού των Υρίων κατά τον 4ο π. Χ. αι. με το ναό, τον βωμό και τα εστιατόρια στην είσοδο. Κάτω το πηγάδι μεταξύ του ναού και της δεξιάς πτέρυγας των εστιατορίων

ΕΙΚ.63

ΕΙΚ.64

ΕΙΚ.65

ΕΙΚ.66

ΕΙΚ.67

καλής ποιότητας μαρμάρου (βλ. π.π. σελ.4). Οι κάτοικοι της έμαθαν να το χρησιμοποιούν και να το δουλεύουν από πολύ νωρίς, τόσο για τις βιολογικές ανάγκες τους στις κατασκευές τους, όσο και για τη δημιουργία έργων τέχνης. Η παραγωγή στο νησί μαρμαρίνων ειδωλίων υψηλής τέχνης ήδη κατά την 3η π.Χ. χιλιετία, μικρών στην πλειοψηφία, αλλά και σπανιότερα μεγάλων που ξεπερνούσαν στο ύψος το 1 μ., δείχνει την πείρα που είχαν κληρονομήσει από μακρά παράδοση οι Νάξιοι στην εκμετάλλευση του ευγενούς αυτού υλικού την εποχή που αναπτυσσόταν η πόλις-κράτος τους. Δύο είναι κυρίως οι περιοχές αρχαίων λατομείων (υπάρχουν και άλλες λιγότερο σημαντικές, όπως στην περιοχή του Σαγκρίου) στις οποίες εντοπίζεται έντονη και διαρκής λατόμηση.

Η μία είναι στην περιοχή των **Μελάνων** (Φλεριό) και της Ποταμιάς, όπου εκτός των εκτεταμένων ιχνών εξόρυξης έχουν διατηρηθεί επί τόπου εγκαταλελειμμένα από την αρχαιότητα ημιτελή έργα (εικ.65), καθώς και ένα ιερό, στο οποίο σύχναζαν οι λατόμοι και ανέθεταν μικρά τους έργα. Εκεί κοντά, στο **Κουρουνοχώρι**, εκτίθενται σε Μουσειακή Συλλογή τα έργα αυτά, στα οποία, τα πιο πολλά μισοτελειωμένα, μπορεί κανείς να παρακολουθήσει τα βήματα της δουλειάς του αρχαίου λατόμου.

Το δεύτερο μεγάλο λατομείο της αρχαίας Νάξου βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του νησιού, στη **θέση Απόλλωνας** (εικ.66). Και το λατομείο αυτό πρέπει να λειτούργησε νωρίς παράλληλα με εκείνο των Μελάνων, όπως φαίνεται από το ημίεργο άγαλμα κούρου του 6ου π.Χ. αιώνα, που μετέφερε ο L. Ross το 1835 από τον Απόλλωνα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας (εικ.67). Στο ύψωμα των λατομείων του Απόλλωνα μπορεί ο επισκέπτης να δει εκτεταμένα, διδακτικά για τον τρόπο της αρχαίας λατόμησης ίχνη εξόρυξης. Οι λατόμοι λάξευαν αύλακες περιμετρικά του επιθυμητού όγκου στην επιφάνεια του πετρώματος και κατά το οριζόντιο επίπεδο της βάσης του όγκου είτε αξιοποιούσαν τη σχιστότητα του κοιτάσματος ή άνοιγαν υποδοχές για μεταλλικές ή ξύλινες σφήνες. Τις πρώτες τις χειρίζονταν μηχανικά για την αποκόλληση, ενώ τις δεύτερες τις διέβρεχαν, ώστε να διογκώνονται και να διαρρηγνύουν το πέτρωμα.

Στο λατομείο του Απόλλωνα διατηρήθηκε ημίεργο, επί τόπου αποχωρήθηκε όπως από το μητρικό πέτρωμα, το μεγαλύτερο γνωστό γλυπτό έργο της αρχαιότητας (εικ.68, πβ. **εικ.66**,

αρ.2). Επρόκειτο να εικονίζει το θεό Δίονυσο, όπως μπορεί κανείς να διακρίνει στη χονδρική μορφή που σταμάτησε η εργασία, ντυμένο με χιτώνα και μακρύ ιμάτιο, και με ένα κάρθαρο (που θα προσέθεταν με άλλο – μεταλλικό μάλλον – υλικό) στο ελαφρά προτεταμένο δεξί του χέρι. Το έργο είναι 10.2 μ. υψηλό και εκτιμάται ότι δουλεύτηκε τη δεκαετία 540-530 π.Χ. Η χρονολογία του και το μέγεθός του ταιριάζουν με τη χρονολογία και το ύψος του τέταρτου ναού των Υρίων (βλ. π.π. σελ.26-27) και εικάζεται ότι για το κεντρικό αυτό ιερό του προστάτη της πόλης της Νάξου ετοιμαζόταν το έργο.

Οι αρχαίοι γλύπτες αφαιρούσαν διαδοχικούς μανδύες υλικού, προοδευτικά με λεπτότερα εργαλεία για διαμόρφωση περισσότερων λεπτομερειών έως την τελική μορφή που θα δημιουργούσαν. Όμως στο λατομείο σταματούσαν στο στάδιο της χονδρικής διαμόρφωσης της μορφής, αφήνοντας το τελικό στάδιο να γίνει στον τόπο που θα στήνονταν το έργο, ώστε πιθανά χτυπήματα κατά τη μεταφορά να μην δημιουργούν πρόβλημα. Πελώρια έργα όπως ο Δίονυσος, μεταφέρονταν από το λατομείο μέχρι τη θάλασσα συγκαταρούμενα με σχοινιά ανάρσεως και κυλιόμενα πάνω σε κατρακύλια ή γλιστρώνας πάνω σε στρώσεις λατύπης που παραγόταν κατά την κατεργασία τους στο λατομείο. Από την παραλία μεταφέρονταν στον προορισμό τους ποντισμένα ανάμεσα σε δύο πλοία από τα οποία ήταν δεμένα, ώστε να χάνουν μεγάλο μέρος του βάρους τους. Έτσι θα μεταφερόταν και ο Δίονυσος στο ιερό των Υρίων. Στην παραλία του Απόλλωνα, εκεί που κατέληγε η οδός της λιθαγωγίας από το λατομείο, σώζονται ακόμα τεράστιοι ογκόλιθοι από τον αρχαίο προβλήτα, όπου τα πλοία παραλάμβαναν το φορτίο τους από το λατομείο (εικ.69, πβ. **εικ.66**, αρ.3). Με αυτό τον τρόπο είναι βέβαιο ότι μεταφέρθηκε γύρω στο 600 π.Χ. από αυτό το χώρο στη Δήλο και ο κολοσσικός, 9 μ. ύψους Απόλλων των Ναξίων.

Η σημερινή ονομασία "Απόλλωνας" του τόπου έχει ρίζες που εκτείνονται μέχρι την εποχή κατά την οποία κατασκευάστηκε το άγαλμα του θεού που ανέθεσαν οι Νάξιοι στη Δήλο, την έδρα του Απόλλωνος. Γύρω στο 600 π.Χ., τότε που η Νάξος κυριαρχούσε στη Δήλο, οι Νάξιοι δεν θεώρησαν αναγκαίο να δηλώσουν ότι έκαναν αυτοί το ανάθημα, το οποίο άλλωστε στήθηκε δίπλα στο επίσης δικό τους κτίριο, τον Οίκο των Ναξίων (βλ. **εικ.16**). Ο γλύπτης αρκέσθηκε τότε να γράψει στη βάση του αγάλματος, γεμάτος περηφάνια, ότι το τεραστίων διαστάσεων άγαλμα, αλλά και η επίσης τεράστια βάση, ήταν *μονόλιθοι μαρμάρου*. Όμως τον 4ο π.Χ. αι., όταν η Νάξος ανέκαμπτε από μια μακρά περίοδο ύφεσης (βλ. π.π., σελ.11), οι Νάξιοι, επιστρέφοντας σε μια Δήλο κάτω από την Αθηναϊκή επιρροή και πολύ πιο κοσμοπολίτικη πλέον, χάραξαν πάνω στη βάση του παλιού τους αναθήματος, που εξακολουθούσε να κυριαρχεί στον ορίζοντα του ιερού, ότι αυτοί ήταν οι αναθέτες του, υπενθυμίζοντας έτσι τα παλιά τους δικαιώματα στο νησί. Στα ίδια χρόνια χαράχθηκε επιγραφή πάνω στο μέτωπο υψηλού μαρμαρίνου βράχου στο λατομείο του Απόλλωνα (εικ.69, πβ. **εικ.66**, αρ.1), η οποία το χαρακτηρίζει *περιοχή αφιερωμένη στον θεό Απόλλωνα*. Η χρονική

ΕΙΚ.68

ΕΙΚ.69

σύμπτωση των δύο επιγραφών δείχνει ότι το λατομείο από το οποίο πλάσθηκε το έμβλημα των Ναξίων στη Δήλο είχε αφιερωθεί στον θεό που εκείνο παρίστανε. Από την επιγραφή στο λατομείο προήλθε και το σύγχρονο όνομα του τόπου.

γ. Κάστρο Καλόγερου

Από τη θέση του αγάλματος του Διονύσου διακρίνει ο επισκέπτης στο απότομο ύψωμα του Καλόγερου (εικ.66, αρ.4) που κλείνει από τα ανατολικά το λιμανάκι του Απόλλωνα τα τείχη του ομώνυμου κάστρου. Λίγα πράγματα είναι γνωστά για αυτό. Κτίσθηκε την εποχή του Βυζαντίου, αλλά πιστεύεται ότι στη θέση του υπήρξε και αρχαία οχύρωση. Οπωσδήποτε είναι φανερό ότι η θέση είχε στρατηγική σημασία για τη ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο. Όλες οι πλευρές του κάστρου περιβάλλονται από τείχη, εκτός από την απρόσιτη ανατολική, η οποία είναι απότομα κρημνώδης προς τη θάλασσα. Μέσα στα τείχη σώζονται ερείπια από διάφορα κτίσματα, δεξαμενές κ.ά.

δ. Σμυριδοχώρια

Από τον Απόλλωνα ο δρόμος προς την Απείρανθο περνά από τα χωριά **Σκαδό** και **Κόρωνο**, που μαζί της είναι τα κυριότερα από τα πέντε χωριά τα οποία εξόρυσσαν – και συνεχίζουν σε μικρότερη ποσότητα σήμερα να εξορύσσουν – τη ναξιακή σμύριδα. Η σμύριδα, πέτρωμα με σκληρότητα υπολειπόμενη μόνο εκείνης του διαμαντιού, ήταν γνωστή ήδη από την αρχαιότητα και χρησιμοποιήθηκε – χρησιμοποιείται και σήμερα σε μικρότερη κλίμακα λόγω της αντικατάστασής της από την τεχνητή σμύριδα – ως αποξεστικό και λειαντικό υλικό για μέταλλα, γυαλί, ξύλα και πετρώματα, αλλά και ως αντιολισθητικό σε δάπεδα και δρόμους. Τα κοιτάσματα σμύριδας στην περιοχή αυτή της Νάξου είναι σχεδόν μοναδικά – και ως ποιότητα όντως μοναδικά – στον κόσμο.

Οι παλαιότερες αναφορές για το εμπόριο ναξιακής σμύριδας είναι από την περίοδο 1625 έως 1700. Μετά την κατάργηση των φεουδαλικών δικαιωμάτων το 1721, το δικαίωμα εκμετάλλευσης της σμύριδας παραχωρήθηκε στις κοινότητες της Νάξου, που νοίκιαζαν σε εμπόρους το δικαίωμα συλλογής και πώλησής της. Ήδη το 1824 η Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος πήρε υπό την κατοχή της τα κοιτάσματα σμύριδας και έτσι ενοικίαζε πλέον το κράτος το δικαίωμα εκμετάλλευσής τους. Με νόμους που ξεκίνησαν από το 1852 η σμύρις εξορυσσόταν πλέον αποκλειστικά για λογαριασμό του δημοσίου, το οποίο την διέθετε μέσω Ελληνικού Μονοπωλίου. Το 1925 κατασκευάστηκε ο «εναέριος σιδηρόδρομος», για τη μεταφορά της σμύριδας στο λιμάνι της Μουτσούνας, επιπέδου της Απείρανθου. Κάλυπτε διαδρομή 15 χλμ. και τον αποτελούσαν 5 σταθμοί φόρτωσης, 72 χαλύβδινοι πυλώνες ύψους μέχρι και 50 μ., κεκλιμένα επίπεδα και μηχανοστάσια. Με τα βαγονέτα που έτρεχαν πάνω στα συρματόσχοινά του είχε τη δυνατότητα μεταφοράς 15 τόνων σμύριδας την ώρα.

Η εξόρυξη της σμύριδας αποτέλεσε μια από τις σπουδαιότερες πηγές πλούτου του νεοελληνικού κράτους και ο «εναέριος» τη σοβαρότερη ελληνική βιομηχανική επένδυση της εποχής του. Ήδη όμως πριν από τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο ξεκίνησε η πτωτική πορεία των εξαγωγών. Το 1982 ο «εναέριος» σταμάτησε να λειτουργεί και η μεταφορά της σμύριδος γίνεται πλέον με φορτηγά αυτοκίνητα, μετά από διάνοιξη δρόμων προς τη Μουτσούνα. Το 1989 το εναέριο σύστημα μεταφοράς κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο.

ε. Απείρανθος

Η πρώτη μνεία της **Απείρανθου** (εικ.70) γίνεται το 1420 από τον Ιταλό περιηγητή Buondelmonti. Το χωριό έχει αναπτυχθεί γύρω από δύο πύργους του 17ου αιώνα, που ανήκαν στην ενετική οικογένεια των Κάστρη. Οι σημερινοί τους ιδιοκτήτες είναι οι οικογένειες Ζευγώλη και Μπαρδάνη. Ο **Πύργος Ζευγώλη**, προσβάσιμος από τον κεντρικό δρόμο του χωριού, είναι χτισμένος πάνω σε πελώριο βράχο, στη ρίζα του οποίου είναι χωμένο ένα εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου, πρώην καθολικό παρεκκλήσιο του πύργου. Ο πύργος Ζευγώλη φιλοξένησε τον βασιλιά Όθωνα κατά την επίσκεψή του στη Νάξο. Αναπαλαιώθηκε τη δεκαετία του 1970. Ο **Πύργος Μπαρδάνη** κτίσθηκε στο κέντρο του χωριού και είχε πιθανώς τον χαρακτήρα ενός κεντρικού καταφυγίου. Ο οικισμός γενικά διατηρεί ακόμη την ενετική

αρχιτεκτονική του με έντονα τα ιταλικά στοιχεία. Από το 1978 έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός.

Στην Απείρανθο μπορεί κανείς να επισκεφθεί και πέντε μικρά μουσεία (εικ.71). – Στο **Αρχαιολογικό Μουσείο** υπάρχουν κυρίως έργα των Πρωτοκυκλαδικών χρόνων (μαρμάρινα ειδώλια και αγγεία της 3ης π.Χ. χιλιετίας), αλλά και έργα από τις μεταγενέστερες περιόδους της αρχαιότητας, τα περισσότερα από αυτά τυχαία ευρήματα των κατοίκων της περιοχής που συγκεντρώθηκαν τη δεκαετία του 1960 με πρωτοβουλία του καθηγητή μαθηματικών Μιχάλη Μπαρδάνη. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες στη συλλογή αυτή, λόγω της σπανιότητάς τους, είναι δέκα λίθινες πλάκες από την 3η π.Χ. χιλιετία με επίκρουστες παραστάσεις σκηνών της καθημερινότητας, όπως το κυνήγι ή η μεταφορά ζώων με πλοίο, που βρέθηκαν στην Κορφή τ' Αρωνιού, έναν παραλιακό λόφο στα ανατολικά της Νάξου, όπου θεωρείται ότι υπήρξε ένα μικρό ιερό. – Στο **Γεωλογικό Μουσείο** εκτίθενται πάνω από 2500 σπάνια δείγματα πετρωμάτων από την Νάξο αλλά και την υπόλοιπη Ελλάδα, απολιθώματα και επεξηγηματικές απεικονίσεις της σημασίας των ορυκτών υλών. – Στο **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας** φιλοξενούνται δείγματα της πανίδας και χλωρίδας της Νάξου. – Το **Λαογραφικό Μουσείο** είναι διαμορφωμένο σε χωριατόσπιτο της εποχής γύρω στο 1900 με κουζίνα, εργαστήριο, αργαλειό και κρεβατοκάμαρα, με τα παραδοσιακά ρούχα και εργαλεία των Απεραθιτών. – Στο **Μουσείο Εικαστικών Τεχνών** εκτίθενται έργα καλλιτεχνών από την Απείρανθο αλλά και την υπόλοιπη Ελλάδα.

ΕΙΚ.70

ΕΙΚ.71

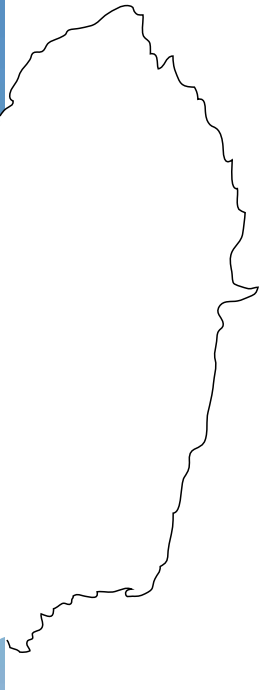
Κορφή τ' Αρωνιού. Επίκρουστες παραστάσεις με α) κυνήγι και β) πλοίο με ζώο και τοξότη. Μουσείο Απείρανθου. 3^η π. Χ. χιλιετία

ΜΟΥΣΕΙΑ

- Α. Γεωλογικό
- Β. Φυσικής Ιστορίας
- Γ. Λαογραφικό
- Δ. Εικαστικών Τεχνών

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΝΟΥΔΑΚΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΝΑΞΟΥ

Δ Ι Α Ζ Ω Μ Α